Eiropas Savienības Padome

Briselē, 2026. gada 20. novembrī
(OR. en)

16209/26

SOC 782
ANTIDISCRIM 116
GENDER 179
JAI 1473
FREMP 363
COHOM 147
EDUC 470

PAVADVĒSTULE

Sūtītājs:	Eiropas Komisijas ģenerālsekretāre, parakstījusi direktore *Martine DEPREZ*
Saņemšanas datums:	2026. gada 3. novembris
Saņēmējs:	Eiropas Savienības Padomes ģenerālsekretāre *Thérèse BLANCHET*
K-jas dok. Nr.:	COM(2026) 602 final
Temats:	KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI *par progresu, kas panākts valstu romu stratēģisko satvaru īstenošanā, ņemot vērā ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģisko satvaru un Padomes Ieteikumu par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību*

Pielikumā ir pievienots dokuments COM(2026) 602 final.

Pielikumā: COM(2026) 602 final

EIROPAS
KOMISIJA

Briselē, 3.11.2026.
COM(2026) 602 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI

par progresu, kas panākts valstu romu stratēģisko satvaru īstenošanā, ņemot vērā ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģisko satvaru un Padomes Ieteikumu par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību

{SWD(2026) 330 final}

Saturs

IEVADS **1**

I. PARTNERĪBAS UN INSTITUCIONĀLĀS SPĒJAS **2**

II. ES MĒRĶI **5**

Šajā iedaļā ir aplūkots progress, kas panākts ES stratēģiskā satvara romu jautājumos septiņu mērķu sasniegšanā. Attiecībā uz katru mērķi ir izklāstīti attiecīgie ES stratēģiskā satvara romu jautājumos pamatmērķi 2030. gadam, tā sniedzot kritērijus progresa novērtēšanai. 5

II.I Apkarot un novērst antičigānismu un diskrimināciju 5

II.II Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana 7

II.III Sekmēt līdzdalību, nodrošinot iespējas, veidojot sadarbību un uzticēšanos 9

II.IV Palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un iekļaujošai vispārējai izglītībai 11

II.V Palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un ilgtspējīgai nodarbinātībai 13

II.VI Uzlabot romu veselību un palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīviem veselības aprūpes un sociālajiem pakalpojumiem 15

II.VII Palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi atbilstošiem mājokļiem un pamatpakalpojumiem bez segregācijas 17

III. ROMI PAPLAŠINĀŠANĀS REĢIONĀ **19**

IV. ES RĪCĪBA **20**

SECINĀJUMS **25**

IEVADS

Eiropas Savienības (ES) pamatā ir princips, ka visiem tās pilsoņiem vajadzētu būt iespējai pilnībā piedalīties sabiedrības dzīvē. Līdztiesība, iekļaušana un pamattiesību ievērošana ir ES pamatvērtības, kas virza ES tiesību aktus, politiku un darbības. Šīs vērtības ir būtiskas sociālajai kohēzijai, ekonomikas noturībai un ilgtermiņa konkurētspējai. Šajā kontekstā un saskaņā ar Savienības, kurā valda līdztiesība, programmu Komisija par vienu no galvenajām prioritātēm ir noteikusi nediskrimināciju un iekļaušanu. Romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības veicināšana ir neatņemama šīs apņemšanās daļa un palīdz īstenot Līgumos un Pamattiesību hartā noteiktās tiesības un principus.

Romi[1] ir Eiropas lielākā etniskā minoritāte, un tiek lēsts, ka visā kontinentā dzīvo 10–12 miljoni romu, no kuriem vairāk nekā 6 miljoni dzīvo ES[2]. Paredzams, ka līdz ar Rietumbalkānu valstu pievienošanos šis skaits ievērojami palielināsies. Neraugoties uz pašreizējiem valstu un ES centieniem, daudzi romi joprojām saskaras ar diskrimināciju, antičigānismu un sociālekonomisko atstumtību. Lai novērstu šo pastāvīgo nevienlīdzību, 2020. gada 7. oktobrī tika pieņemts pastiprinātais ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars 2020.–2030. gadam. Ar to tika ieviesti septiņi ES līmeņa mērķi[3] un pirmo reizi ierosināti ES kvantitatīvie pamatmērķrādītāji 2030. gadam. Tas veicina "kopēju, bet diferencētu pieeju", saskaņā ar kuru visas dalībvalstis strādā, lai sasniegtu kopīgus ES līmeņa mērķus un izpildītu minimālās saistības, vienlaikus pielāgojot savus pasākumus valsts apstākļiem un romu izcelsmes iedzīvotāju skaitam. Paredzams, ka dalībvalstis, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits, uzņemsies vērienīgākas saistības. Satvars tika pastiprināts ar Padomes 2021. gada 12. marta ieteikumu, kurā dalībvalstis apņēmās pieņemt un īstenot savus valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos (VSSRJ). Šo ES instrumentu īstenošanu atbalsta valstu kontaktpunkti romu jautājumos (VKRJ), ES finansējums, uzraudzības mehānismi un savstarpēja mācīšanās, kas veido kopīgu satvaru rīcībai, pārskatatbildībai un koordinācijai, pārvēršot kopīgos mērķus par visas Eiropas kopīgu apņemšanos.

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos divgadu uzraudzības cikla ietvaros visas dalībvalstis[4] iesniedz Eiropas Komisijai progresa ziņojumus par saviem valsts stratēģiskajiem satvariem

[1] Atsauce uz vārdu "romi" kā visaptverošu apzīmējumu ietver daudzas dažādas romu izcelsmes iedzīvotāju grupas, piemēram, romus, sintus, kalē, romanišelus un bojašus/rudarus. Tas aptver arī tādas grupas kā aškalus, ēģiptiešus, jenišus, domus, lomus, romus un abdalus, kā arī klejotājus un tautas, tostarp etniskos klejotājus vai tos, ko apzīmē ar administratīvo terminu *Gens du voyage* un cilvēkus, kuri sevi identificē kā čigānus, taču nenoliedzot šo grupu īpašās iezīmes.

[2] Eiropas Padome, cilvēktiesību komisārs (2025), Nesadzirdētie 12 miljoni – Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs izsludina steidzamu trauksmes signālu rīkoties romu un klejotāju kopienu tiesību labā, 2025. gada 1. oktobris.

[3] i) Apkarot un novērst antičigānismu un diskrimināciju; ii) mazināt nabadzību un sociālo atstumtību, lai novērstu sociālekonomisko atšķirību starp romiem un vispārējo sabiedrību; iii) sekmēt līdzdalību, nodrošinot iespējas, veidojot sadarbību un uzticēšanos; iv) palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un iekļaujošai vispārējai izglītībai; v) palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un ilgtspējīgai nodarbinātībai; vi) uzlabot romu veselības situāciju un palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīviem veselības aprūpes un sociālajiem pakalpojumiem; un vii) palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi atbilstošiem nenošķirtiem mājokļiem un pamatpakalpojumiem.

[4] Izņemot Maltu.

romu jautājumos (VSSRJ). Pamatojoties uz to, Komisija publicē konsolidētu novērtējumu par progresu visā ES. Šajā trešajā Komisijas īstenošanas ziņojumā ir aplūkotas norises laikposmā no 2023. gada 1. jūnija līdz 2025. gada 31. martam[5].

Papildus valstu ziņojumiem šā novērtējuma pamatā ir vēl divi pierādījumu avoti. Pirmkārt, ES Pamattiesību aģentūras 2024. gadā veiktais romu apsekojums, kurā sniegti salīdzināmi dati par romu situāciju[6]. Otrkārt, romu un romiem labvēlīgas pilsoniskās sabiedrības organizāciju un citu ieinteresēto personu (turpmāk "ieinteresētās personas") sniegtā informācija, kas tika apkopota, izmantojot trīs svarīgas iniciatīvas: "Romu pilsoniskās sabiedrības monitorings" (*RCM)*, īpašs īstenošanas dialogs ar komisāri *Lahbib* un aicinājums sniegt pierādījumus. Šī informācija sniedz vērtīgu ieskatu problēmās, ar kurām ieinteresētās personas saskaras, īstenojot ES stratēģisko satvaru romu jautājumos, un par veidiem, kā uzlabot tā īstenošanu.

Dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai stiprinātu pārvaldību un uzraudzību, apkarotu antičigānismu un diskrimināciju un uzlabotu romu piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, veselības aprūpei un mājokļiem, tostarp izmantojot ES finansētas iniciatīvas. 2024. gada romu apsekojuma konstatējumi liecina par uzlabojumiem kopš 2016. gada, tostarp par smagas materiālās nenodrošinātības un to romu jauniešu īpatsvara samazināšanos, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), romu īpatsvara pieaugumu apmaksātā darbā, lielāku līdzdalību agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē un uzlabotiem mājokļu apstākļiem. Tomēr progress dalībvalstīs un politikas jomās joprojām ir nevienmērīgs, un joprojām pastāv būtiskas problēmas saistībā ar politikas saistību pārvēršanu taustāmos uzlabojumos attiecībā uz romiem.

Šajā ziņojumā ir novērtēta valsts stratēģisko satvaru romu jautājumos īstenošana un progress virzībā uz ES stratēģiskajā satvarā romu jautājumos noteiktajiem mērķiem un mērķrādītājiem. Tas aptver arī norises paplašināšanās reģionā un attiecīgās ES līmeņa darbības. To papildina Komisijas dienestu darba dokuments, kurā ir valstu faktu lapas, ko sagatavojusi Komisija, un pārskats par valstu kvantitatīvajiem mērķiem un ziņoto progresu, ko sagatavojusi ES Pamattiesību aģentūra (sk. Papildinājumu).

I. PARTNERĪBAS UN INSTITUCIONĀLĀS SPĒJAS

Efektīva pārvaldība ir būtiska VSSRJ īstenošanai. Lai gan visas dalībvalstis ir izveidojušas pārvaldības struktūras, kas vērstas uz VKRJ, joprojām pastāv būtiskas atšķirības institucionālajās spējās, koordinācijā, ieinteresēto personu līdzdalībā un īstenošanā vietējā līmenī. Šie pasākumi ir jāstiprina, lai valstu stratēģijas pārvērstu efektīvā rīcībā. Šajā kontekstā ieinteresētās personas uzsvēra pastāvīgās problēmas VSSRJ pārvēršanā efektīvā vietējā rīcībā, proti: sadrumstalota pārvaldība, ierobežotas pašvaldību spējas un politiski jutīgi jautājumi, kas ietekmē romu iekļaušanas pasākumu prioritāšu noteikšanu un īstenošanu. Tas liecina, ka ir vajadzīgs spēcīgāks atbalsts, izmantojot spēju veidošanu un tehnisko palīdzību.

Galvenie sasniegumi

Visas ziņotājas dalībvalstis ir izraudzījušās VKRJ, kas atbild par to VSSRJ īstenošanas koordinēšanu. Vairākās valstīs ir veikti pasākumi, lai stiprinātu VKRJ darbību, šajā nolūkā palielinot darbinieku skaitu, uzlabojot institucionālo kārtību vai nodrošinot lielākus budžeta

[5] Pasākumi, kas īstenoti pēc pārskata perioda, šajā ziņojumā ir iekļauti tikai tad, ja valstu kontaktpunkti romu jautājumos (VKRJ) par tiem ir paziņojuši Komisijai.
[6] Aptaujā ir aptvertas 10 dalībvalstis (BG, CZ, FR, EL, HU, IE, IT, PT RO, ES) un trīs kandidātvalstis (AL, MK, RS).

resursus[7]. Vairākos gadījumos VKRJ ir tieši iesaistīti programmu uzraudzības un koordinācijas mehānismos[8]. Tas palīdz romu iekļaušanas prioritātes labāk integrēt plašākā sociālajā un kohēzijas politikā. Piemēram, Slovākijā VKRJ ir Slovākijas programmas 2021.–2027. gadam – kohēzijas politikas programmas, ko līdzfinansē Eiropas Sociālais fonds Plus (ESF+) un Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF) – uzraudzības komitejas pilntiesīgs loceklis un koordinē īpašu komisiju, kas paredzēta marginalizētām romu kopienām. Kipra izveidoja sava VSSRJ uzraudzības komiteju, kas apvieno ministrijas un romu pārstāvjus, lai stiprinātu koordināciju un līdzdalību politikas veidošanā.

Romu iekļaušanas pasākumu īstenošana ir atkarīga arī no sadarbības ar reģionālajām un vietējām iestādēm. Pašvaldībām ir nozīmīga loma pasākumu īstenošanā tādās svarīgās jomās kā izglītība, mājokļi un sociālie pakalpojumi. Piemēram, Grieķija ir ieviesusi satvaru, saskaņā ar kuru 85 pašvaldības jau ir iesniegušas vietējos rīcības plānus romu iekļaušanai, lai nodrošinātu šo plānu saskaņotību ar valsts prioritātēm.

Kopumā 20 dalībvalstis[9] regulāri uzrauga savu VSSRJ īstenošanu un ir noteikušas vismaz vienu kvantitatīvu vai kvalitatīvu mērķrādītāju. Iepriecinoši ir tas, ka gandrīz visas valstis, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits, ir noteikušas kvantitatīvus mērķrādītājus un rādītājus vismaz pieciem mērķiem. Čehija, Slovākija un Spānija ir izstrādājušas stabilas uzraudzības sistēmas, kas saskaņotas ar ES stratēģiskā satvara romu jautājumos rādītājiem, savukārt Bulgārijas sistēma ir ierobežotāka, taču kopumā saskaņota ar minētajiem rādītājiem. Uzraudzības sistēmas pārējās dalībvalstīs, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits, ir dažādās izstrādes stadijās, un ziņošanas laikā daži rādītāji vai mērķrādītāji vēl nav noteikti vai joprojām ir nepilnīgi (sk. papildinājumu), un tas ietekmē progresa novērtēšanu virzībā uz valstu mērķrādītājiem.

Ja valstu mērķrādītāji ir noteikti saskaņā ar valsts stratēģiskajiem satvariem romu jautājumos (to sasniegšanas gadi atšķiras), pieejamā informācija liecina, ka progress to sasniegšanā ir atšķirīgs: Bulgārija ziņo, ka ir sasniegusi 2030. gada mērķrādītājus pirmsskolas apmeklēšanas un vidējās izglītības iegūšanas jomā un ir panākusi zināmu progresu citās jomās; Slovākija sekmīgi virzās uz savu 2030. gada mērķrādītāju sasniegšanu romu mājokļu un līdzdalības jomā; Spānija ir sasniegusi dažus 2026. gada mērķrādītājus attiecībā uz antičigānismu, bet atpaliek citās jomās, īpaši izglītības jomā; Čehijā progress virzībā uz 2030. gada mērķrādītāju sasniegšanu ir neliels vai tā nav vispār. Ungārijas, Grieķijas un Rumānijas sniegtā informācija neļauj novērtēt progresu virzībā uz valsts mērķrādītāju sasniegšanu (2030. gada – Ungārijai un Grieķijai un 2027. gada – Rumānijai; sk. papildinājumu). ES Pamattiesību aģentūras veiktā analīze liecina, ka kopš 2016. gada 10 no 16 rādītājiem ir uzlabojušies. Tomēr progress joprojām ir nepietiekams, lai līdz 2030. gadam sasniegtu lielāko daļu ES stratēģiskā satvara romu jautājumos mērķu un mērķrādītāju, savukārt nodarbinātības mērķis pašlaik ir uz pareizā ceļa.

Novērtējums un atlikušās problēmas

Dalībvalstis ir turpinājušas stiprināt pārvaldības struktūras, kas atbalsta romu iekļaušanu. Lai nodrošinātu efektīvu starpnozaru koordināciju, joprojām ir būtiski nodrošināt, ka VKRJ ir pietiekamas institucionālās spējas un resursi. Romu iekļaušana arvien vairāk tiek integrēta vispārējās politikas nostādnēs, taču tajās bieži vien trūkst romiem paredzētu aizsardzības

[7] BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FR, HU, HR, IE, IT, LT, LV, RO, SI, SK.
[8] BG, CZ, EL, ES, FR, HR, HU, LV, IT, RO, SK.
[9] BE, BG, CY, CZ, EE, EL, ES, FI, HR, HU, IE, IT, LV, LT, NL, PL, RO, SE, SI, SK.

pasākumu un informēšanas pasākumu, lai nodrošinātu, ka romi var tām piekļūt un gūt labumu no tām.

Vāja koordinācija starp valsts un vietējām iestādēm joprojām ir būtisks šķērslis, kas apgrūtina valstu stratēģiju pārvēršanu efektīvā vietējā rīcībā. Decentralizētās sistēmās īstenošana bieži vien joprojām ir atkarīga no pašvaldību ieskatiem, un tās izvairās īstenot pasākumus, kas tiek uzskatīti par politiski sensitīviem, piemēram, desegregāciju, tā vietā veicot īstermiņa pasākumus, kas nerada domstarpības.

Lai iegūtu konsekventus rezultātus, ir vajadzīga stingrāka pārvaldības kārtība, arī skaidrāki pienākumi, efektīva uzraudzība un lielāka pārskatatbildība. Koordinācijas un administratīvo spēju uzlabošana, īpaši ar mērķorientētu spēju veidošanu un atbilstošiem stimuliem pašvaldību līmenī, var uzlabot romu iekļaušanas pasākumu īstenošanu un palielināt ES līdzekļu efektīvu apguvi. Joprojām ir būtiski stiprināt saikni starp pārvaldības struktūrām un ES finansēto programmu īstenošanu.

Ir vajadzīgi turpmāki centieni, lai stiprinātu uzraudzības sistēmas visās dalībvalstīs. Dažos gadījumos mērķrādītāji un rādītāji vēl nav noteikti vai joprojām ir nepilnīgi, savukārt uzraudzība galvenokārt balstās uz tiešo rezultātu, nevis iznākuma rādītājiem. Šie trūkumi atspoguļo plašākus ierobežojumus datu pieejamībai un salīdzināmībai visā ES. Vairākās dalībvalstīs oficiālā statistika nepietiekami aptver romu izcelsmes iedzīvotājus, tāpēc ir grūti novērtēt nevienlīdzību un progresu laika gaitā. Salīdzināmākas metodikas kopā ar sadalītiem datiem un aizstājējdatiem[10] (ja tas būtu piemēroti un juridiski pieļaujami), stiprinātu uz pierādījumiem balstītas politikas veidošanu un uzlabotu ziņošanas pilnīgumu un salīdzināmību. Ja izlases lielums to ļauj, uzraudzība varētu aptvert arī atšķirības romu izcelsmes iedzīvotāju vidū, kā arī salīdzinājumus ar iedzīvotājiem kopumā.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem
Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis, īpaši tās, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits:

- **stiprināt VKRJ pilnvaras, personālu un finansējumu**, nodrošināt to efektīvu iesaisti vispārējo un mērķorientēto politikas pasākumu, kā arī ES finansēto programmu koordinēšanā un uzraudzībā un dot tiem iespēju sekot līdzi progresam attiecībā pret ES stratēģisko satvaru romu jautājumos;
- **stiprināt valsts stratēģisko satvaru romu jautājumos uzraudzību, lai sekotu līdzi progresam salīdzinājumā ar skaidriem mērķrādītājiem un iznākuma rādītājiem**, kas saskaņoti ar ES stratēģisko satvaru romu jautājumos, šajā nolūkā izmantojot sadalītus datus un aizstājējdatus, ja tas ir piemēroti un juridiski pieļaujami;
- **pastiprināt koordināciju starp pārvaldības līmeņiem**, it īpaši **stiprinot īstenošanu vietējā līmenī**, šim mērķim izmantojot skaidrākus pienākumus, ieinteresēto personu lielāku līdzdalību, lielākas pašvaldību administratīvās spējas un uzlabotus pārskatatbildības mehānismus.

[10] Pieejamas vietnē: https://commission.europa.eu/system/files/2020-10/portfolio_of_indicators_en.pdf.

II. ES MĒRĶI

Šajā iedaļā ir aplūkots progress, kas panākts ES stratēģiskā satvara romu jautājumos septiņu mērķu sasniegšanā. Attiecībā uz katru mērķi ir izklāstīti attiecīgie ES stratēģiskā satvara romu jautājumos pamatmērķi 2030. gadam, tā sniedzot kritērijus progresa novērtēšanai.

II.I Apkarot un novērst antičigānismu un diskrimināciju

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:

- vismaz uz pusi samazināt to romu īpatsvaru, kuri ir saskārušies ar diskrimināciju;
- vismaz par trešdaļu samazināt to iedzīvotāju īpatsvaru, kuri nejūtas apmierināti ar to, ka romi ir kaimiņi.

Antičigānisms ir atzīts par rasisma veidu pret romiem[11], un tas turpina veicināt sociālo atstumtību un diskrimināciju visā ES, tādējādi apdraudot piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, veselības aprūpei, mājokļiem un citiem pamatpakalpojumiem. Tā kā antičigānisma apkarošana būtiski ietekmē vispārējo progresu romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jomā, tā ir gan atsevišķs mērķis, gan transversāla prioritāte ES stratēģiskajā satvarā romu jautājumos.

2024. gadā veiktā romu apsekojuma konstatējumi liecina, ka gandrīz katrs trešais roms (31 %) ir saskāries ar diskrimināciju etniskās izcelsmes dēļ. Uzticēšanās līmenis iestādēm arī joprojām ir salīdzinoši zems: tikai aptuveni puse romu respondentu (49 %) ziņo, ka uzticas policijai savā valstī, savukārt tikai divi no pieciem (40 %) pauž uzticēšanos valsts tiesību sistēmai. Pamatojoties uz Eirobarometra 2023. gada rezultātiem, tikai 67 % respondentu no dalībvalstīm justos komfortabli, ja viņiem darbā katru dienu būtu saskarsme ar romu kolēģi[12]. Ieinteresētās personas uzsvēra, ka, neraugoties uz antičigānisma pieaugošo atzīšanu politikas satvaros, centieni novērst to joprojām ir sadrumstaloti un bieži vien īstermiņa, kas liecina par nepieciešamību pēc sistemātiskākas un integrētākas rīcības.

Galvenie sasniegumi

Pārskata periodā ievērojams skaits dalībvalstu veica pasākumus, lai veicinātu antičigānisma atzīšanu un pamanāmību. Dažas dalībvalstis[13] palielināja institucionālās spējas apkarot antičigānismu; konkrētāk, Vācija izveidoja neatkarīgu Antičigānisma ziņošanas un informācijas centru (*MIA*), Spānija sāka izstrādāt Valsts paktu pret antičigānismu, un Lietuva sāka apspriešanos par specializētu ekspertu komisiju antičigānisma apkarošanai. Politikas un iestāžu sistēmas tika stiprinātas, jo Čehijā un Slovākijā oficiāli tika pieņemta antičigānisma definīcija. Sabiedrības informētība tika vēl vairāk veicināta, izmantojot medijus un izpratnes veicināšanas kampaņas, arī Latvijas dokumentālās sērijas[14], kas sagatavotas ES finansētās Latvijas romu platformas ietvaros.

Vairākas dalībvalstis[15] pastiprināja atbalsta pakalpojumus diskriminācijas un naida noziegumos cietušajiem, šajā nolūkā uzlabojot sūdzību mehānismus, juridisko palīdzību un informēšanas

[11] Antičigānisms (pret romiem vērsts rasisma veids) ir strukturāla parādība, kas sakņojas vēsturē un izpaužas iestāžu, sociālā un cilvēku savstarpējo attiecību līmenī. Tā rašanās ir saistīta ar to, kā sabiedrības vairākums uztver personas, kas tiek uzskatītas par "čigāniem", un attieksmē pret viņiem. Tā pamatā ir process, kurā sabiedrības vairākums mazākumgrupas sāk uzskatīt par "citiem" un kas izriet no negatīviem un pozitīviem stereotipiem, kuri atspoguļo priekšstatu par kādu iedzīvotāju grupu kā par "eksotisku".

[12] Jauni dati par romu kaimiņu attieksmes rādītāju būs pieejami gaidāmajā Eirobarometra 2026. gada aptaujā.

[13] AT, BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FR, IE, IT, LV, LT, NL, RO, SK, SE.

[14] Pieejamas vietnē: https://www.youtube.com/@KulturasMinistrija/videos.

[15] AT, BG, CZ, DE, EL, ES, FI, HR, IE, IT, LT, LV, SK.

pakalpojumus. Piemēram, Bulgārija nodrošināja tūkstošiem juridisku konsultāciju, izmantojot mobilās vienības, galvenokārt attālās vietās[16], un ieviesa mobilo lietotni, lai atvieglotu tiesu iestāžu pieejamību[17].

Izpratnes veicināšanas iniciatīvas un piemiņas pasākumi, piemēram, romu holokausta upuru piemiņas diena un starptautiskā romu diena, daudzās dalībvalstīs ieguva plašāku atzinību[18], tādējādi veicinot sabiedrības informētību par romu vēsturi un kultūru. Piemēram, Francijā *Montreuil-Bellay* piemiņas projekts atzīst aptuveni 1850 romu vajāšanu Otrā pasaules kara laikā un palielina informētību, šim mērķim izmantojot piemiņas vietu un plānoto muzeju. Nīderlandes Pārstāvju palāta 2025. gada oktobrī pieņēma *Tseggai* priekšlikumu, ar kuru Nīderlandes romi, sinti un klejotāji tika oficiāli atzīti par nacionālo minoritāti saskaņā ar Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību.

Novērtējums un atlikušās problēmas

Neraugoties uz to, ka arvien lielāka politiskā uzmanība tiek pievērsta antičigānismam, antičigānisma un romu diskriminācijas apkarošanas pasākumu īstenošana un izpilde dalībvalstīs joprojām ir nevienmērīga un sadrumstalota, un tas atspoguļo pastāvīgās nepilnības politiskajā apņēmībā un vājos izpildes mehānismus. Tā rezultātā iestādes bieži vien netiek sauktas pie pietiekamas atbildības par tādu praksi kā segregēta izglītība un piespiedu izlikšana no mājokļa.

Joprojām plaši izplatīta ir nepietiekama ziņošana par diskrimināciju un naida incidentiem, ko veicina zema uzticēšanās iestādēm, bailes no represijām un ierobežota informētība par sūdzību mehānismiem. Tāpēc trūkst ticamu datu, un tas apgrūtina efektīvu politikas pasākumu izstrādi un izvērtēšanu. Tajā pašā laikā joprojām tiek ziņots, ka galvenie šķēršļi uzticībai un iekļaušanai ir bažas par policijas praksi, tostarp etnisko profilēšanu un nesamērīgu spēka lietošanu.

Pastāvīgās nepilnības valstu un vietējā līmenī pēc etniskās piederības sadalītos datos par romu izcelsmes iedzīvotāju diskrimināciju un par daudzējādiem un intersekcionāliem diskriminācijas veidiem apvienojumā ar nevienmērīgu uzraudzības praksi joprojām kavē tendenču un rezultātu novērtēšanu. Līdztiesības iestādēm daudzās dalībvalstīs ir ierobežoti resursi, pilnvaras vai neatkarība, kas samazina to spēju nodrošināt efektīvu tiesisko aizsardzību un iesaistīties stratēģiskā tiesvedībā. Dalībvalstīm ir jātransponē jaunās ES direktīvas par līdztiesības iestādēm[19] līdz 2026. gada jūnijam. Pareiza īstenošana un pilnīga atbilstība būs būtiska, lai stiprinātu līdztiesības iestāžu neatkarību, resursus un efektivitāti un novērstu minētos trūkumus.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

[16] Pieejamas vietnē: https://www.justice.government.bg/home/index/1201f1c6-798b-41b6-a874-052e228ac8a1?top=1

[17] Pieejamas vietnē: https://apps.apple.com/bg/app/%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B8/id6471497775.

[18] AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FR, HR, HU, IT, LU, LV, LT, NL, PT, RO, SK.

[19] Padomes Direktīva (ES) 2024/1499 (2024. gada 7. maijs) un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2024/1500 (2024. gada 14. maijs), ar ko nosaka standartus līdztiesības iestādēm. Pieejama vietnē: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1499/oj un https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1500/oj.

- **stiprināt ES diskriminācijas novēršanas un naida noziegumu tiesību aktu īstenošanu un izpildi**: i) nodrošinot atbilstošas sankcijas; ii) uzlabojot piekļuvi sūdzību izskatīšanas mehānismiem; iii) sistemātiski reģistrējot antičigānisma gadījumus; un iv) risinot nepietiekamas ziņošanas problēmu, izmantojot pasākumus, kas veido uzticēšanos publiskajām iestādēm un ar kuru palīdzību tiek uzraudzītas izmaiņas institucionālajā uzticībā;
- **veicināt sabiedrības informētības, atceres un izglītības iniciatīvas, kas pievēršas romu vēsturei, kultūrai un antičigānismam**, arī, izmantojot skolu mācību programmas, skolotāju apmācību, mediju iesaisti un piemiņas pasākumus, lai sabiedrībā apkarotu stereotipus un aizspriedumus;
- **sistemātiski vērsties pret antičigānismu visās nozaru politikas jomās**, īpaši izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes un mājokļu jomā, ko var panākt, apkarojot diskrimināciju, stiprinot institucionālo praksi un veicinot galveno speciālistu informētību un apmācību.

II.II Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:

- vismaz uz pusi samazināt nabadzības plaisu starp romiem un iedzīvotājiem kopumā;
- vismaz uz pusi samazināt nabadzības plaisu starp romu bērniem un citiem bērniem.

Pastāvīga romu nabadzība joprojām ir nopietna problēma visā ES. Tas nesamērīgi skar bērnus, jo viņi jau no agrīna vecuma saskaras ar kumulatīviem nelabvēlīgiem apstākļiem, kas palielina paaudžu atstumtības risku un būtiski ierobežo sociālo mobilitāti.

2024. gadā veiktā romu apsekojuma konstatējumi apstiprina, ka nabadzība un ekonomiskās grūtības joprojām ir plaši izplatītas romu kopienās. Kopumā 77 % romu bērnu ir pakļauti nabadzības riskam, kas ir aptuveni četras reizes vairāk nekā rādītājs sabiedrībā kopumā. Turklāt 40 % dzīvo mājsaimniecībās, kurās ir smaga materiālā nenodrošinātība[20]. Kopš 2016. gada tas ir būtiski uzlabojies (66 %), bet līmenis joprojām ir ievērojami augstāks nekā iedzīvotājiem kopumā (7%)[21]. Ieinteresētās personas uzsvēra romu nabadzības daudzdimensionālo un starppaaudžu raksturu un nepieciešamību pēc integrētiem politikas risinājumiem visās nozaru jomās (izglītība, nodarbinātība, veselības aprūpe, mājokļi). Viņi arī norādīja, ka, lai gan vairākas dalībvalstis ir nostiprinājušas sociālās aizsardzības sistēmas, palielinājušas finansiālos pabalstus vai uzlabojušas to pieejamību, uz romiem vērsti pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības novēršanai joprojām ir ierobežoti, jo īpaši tie, kuru mērķis ir pārvarēt šķēršļus piekļuvē vispārējam atbalstam, piemēram, administratīvos šķēršļus, ierobežotu piekļuvi informācijai un zemu uzticēšanās līmeni publiskajām iestādēm.

Galvenie sasniegumi

Daudzas dalībvalstis[22] ziņoja par pasākumiem, kuru mērķis ir uzlabot piekļuvi sociālajai aizsardzībai, it īpaši izmantojot informēšanas mehānismus, piemēram, Beļģijas (Flandrijas) *Bridging Figures*, ar kuru palīdzību tika sasniegti tūkstošiem neaizsargātu ģimeņu, tostarp daudzas romu ģimenes, un sniegts praktisks atbalsts, lai tās varētu piekļūt vietējām skolām un

[20] Smaga materiālā nenodrošinātība ir definēta kā mājsaimniecības nespēja atļauties vismaz četras no deviņām būtiskām precēm vai izdevumiem, tostarp pienācīgu apkuri, regulāras uzturvielām bagātas maltītes un neparedzētus izdevumus (2024. gada romu apsekojums, 32. lpp.).
[21] Pieejamas vietnē: *Eurostat* 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddd11__custom_22313195/default/table.
[22] AT, BE, BG, FI, FR, DE, EL, HU, IT, NL, RO, SK, ES.

publiskajiem pakalpojumiem. Šī pieeja palīdzēja veidot savstarpēju uzticēšanos starp vietējiem romiem un valsts iestādēm, vienlaikus stiprinot vietējo romu pašpaļāvību.

Neliels skaits dalībvalstu[23] ziņoja, ka tiek īstenoti uz romiem vērsti pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības novēršanai, savukārt dažas dalībvalstis[24] risina šīs problēmas kā transversālu jautājumu, iekļaujot to citos nozaru mērķos. Piemēram, Itālijas projekti *Accedere* un *Salute* ko līdzfinansē ESF+ un kas vērsti uz romiem kā vienu no nelabvēlīgā situācijā esošām grupām, ieviesa integrētu starpnozaru pieeju, kas palīdzēja ievērojami samazināt to romu izcelsmes iedzīvotāju skaitu, kuri dzīvo nošķirtās apmetnēs.

Vairākas dalībvalstis[25] arī ziņoja par koncentrēšanos uz bērnu nabadzību romu vidū, ko atbalsta ES finansēšanas instrumenti. Piemēram, Bulgārija ieviesa ESF+ līdzfinansētu shēmu, kas nodrošina maltīšu kuponus un papildu atbalstu bērniem no nelabvēlīgā situācijā esošām ģimenēm, un Horvātija nosūtīja mobilas informēšanas komandas, lai atbalstītu ģimenes nošķirtās apmetnēs.[26].

Novērtējums un atlikušās problēmas

Neraugoties uz pastāvīgajiem centieniem, romu kopienu nabadzība joprojām ir plaši izplatīta un ir viens no noturīgākajiem sociālekonomiskās atstumtības veidiem ES. Ir ziņots par zināmu progresu, īpaši saistībā ar pasākumiem, kas uzlabo piekļuvi sociālajai aizsardzībai un sociālajiem pakalpojumiem. Tomēr progress joprojām ir neliels un nevienmērīgs, un lielākā daļa pasākumu ir vērsti uz piekļuvi pabalstiem, nevis uz nabadzības strukturālo virzītājspēku novēršanu.

Covid-19 krīze pasliktināja situāciju, un tas paplašināja esošās nepilnības un mazināja daļu no progresa, kas panākts pirms 2020. gada, un radīja sekas, kuras joprojām bija jūtamas visā pārskata periodā. Teritoriālās atšķirības un nevienmērīgais pakalpojumu sadalījums vēl vairāk kavē iekļaušanu, īpaši attālos apgabalos. Iestādēm būtu proaktīvi jānovērš "neredzamie šķēršļi", piemēram, digitālā atstumtība un personu apliecinošu dokumentu vai īpašuma dokumentu trūkums, kas visvairāk atstumtajām mājsaimniecībām un bezpajumtniekiem romiem liedz piekļuvi sociālajai aizsardzībai.

Romu nabadzību un sociālo atstumtību veicina savstarpēji saistītas dziļi iesakņojušās problēmas, kas saglabājas vairākās paaudzēs. Lai risinātu šīs problēmas, ir vajadzīgi integrēti politikas risinājumi, kas apvieno sociālo aizsardzību ar pasākumiem izglītības, nodarbinātības, mājokļu un veselības jomā.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

- **saskaņot romu iekļaušanas pasākumus ar vispārējo nabadzības apkarošanas un bērnu tiesību politiku**, arī izmantojot romiem paredzētus aizsardzības pasākumus un rādītājus, lai romu ģimenēm un bērniem nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi;

[23] FI, HR, ES, PL, RO, SK.
[24] AT, CZ, IT, RO, SK.
[25] BG, HR, ES, IT, SI, LU.
[26] Pieejamas vietnē: https://www.centar-medjimurje.hr/.

- **uzlabot piekļuvi sociālajai aizsardzībai un sabiedriskajiem pakalpojumiem**, arī, vienkāršojot administratīvās procedūras un novēršot "neredzamos šķēršļus", piemēram, digitālo atstumtību, personu apliecinošu dokumentu vai īpašuma dokumentu trūkumu un ierobežotu saziņu ar visvairāk atstumtajiem romiem;
- **izstrādāt integrētus ilgtermiņa risinājumus romu nabadzības un sociālās atstumtības novēršanai**, šajā nolūkā apvienojot sociālo aizsardzību ar pasākumiem izglītības, nodarbinātības, mājokļu un veselības aprūpes jomā, lai novērstu strukturālos un starppaaudžu trūkumus.

Efektīvas nabadzības apkarošanas politikas principu (kas publicēti līdztekus Nabadzības apkarošanas stratēģijai) mērķis ir virzīt efektīvas nabadzības apkarošanas stratēģijas valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Tie ietver šādus punktus, kas ir īpaši svarīgi šā ziņojuma kontekstā:

- **finanšu resursi ir saskaņoti ar politikas mērķiem, izmantojot ES fondus**, tostarp finansējumu, kas saistīts ar valsts un reģionālo partnerības plānu īstenošanu, lai atbalstītu un papildinātu valsts, reģionālo un vietējo iestāžu centienus **cīņā pret nabadzību un sociālo atstumtību**;
- ir izstrādāti **mērķorientēti pasākumi**, lai atbalstītu **grupas, kas pakļautas lielākam nabadzības vai sociālās atstumtības riskam**, tostarp romus;
- ir ieviestas **mērķorientētas programmas**, lai uzlabotu **mācību iespēju līmeni un kvalitāti** skolēniem un studentiem no mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem (papildu finansējums skolām, skolotāju profesionālā izaugsme, mentorēšana, stipendijas un finansiālais atbalsts, piekļuve telpām un materiāliem, segregācijas novēršanas pasākumi, arī attiecībā uz romiem utt.);
- **ir veikta nošķirtu romu apmetņu sistemātiska kartēšana** (ar kopienu piekrišanu) un situācijas novērtēšana, lai noteiktu nabadzības riska līmeni, smagu materiālo nenodrošinātību un nepilnības piekļuvē pamatpakalpojumiem, vienlaikus nodrošinot šo apmetņu iekļaušanu pilsētplānošanas procesos.

II.III Sekmēt līdzdalību, nodrošinot iespējas, veidojot sadarbību un uzticēšanos

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:

- stiprināt vismaz 90 NVO spējas un iesaistīt tās ES mēroga koordinētā romu pilsoniskās sabiedrības monitoringā;
- nodrošināt romu NVO kā pilntiesīgu locekļu līdzdalību uzraudzības komitejās attiecībā uz visām programmām, kas risina romu kopienu vajadzības;
- divkāršot to romu īpatsvaru, kuri ziņo par diskrimināciju, kad tā notiek;
- veicināt romu līdzdalību politiskajā dzīvē vietējā, reģionālā, valsts un ES līmenī dalībvalstīs, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits.

Romu jēgpilna līdzdalība ir būtiska, lai novērstu ilgstošu nevienlīdzību, stiprinātu demokrātisku pārvaldību un veidotu uzticēšanos publiskajām iestādēm. Ir palielinājusies informētība par institucionālā atbalsta struktūrām – 46 % romu respondentu ir dzirdējuši par vismaz vienu līdztiesības iestādi vai līdzīgu iestādi salīdzinājumā ar 29 % 2016. gadā. Ieinteresētās personas uzsvēra, ka, neraugoties uz oficiālo līdzdalības struktūru paplašināšanos,

romu līdzdalība bieži vien joprojām ir ierobežota vai tikai simboliska. Nestabils finansējums un dažos kontekstos pilsoniskās telpas ierobežojumi joprojām ierobežo jēgpilnu līdzdalību.

Galvenie sasniegumi

Dalībvalstis ziņoja par pakāpenisku progresu romu politiskajā līdzdalībā gan vietējā, gan valsts līmenī. Romu pārstāvji arvien vairāk piedalās vietējās padomēs[27], strādā mēra amatos[28] un valstu parlamentos[29]. Lai gan tās ir pozitīvas norises, romu līdzdalība politisko lēmumu pieņemšanā kopumā joprojām ir ierobežota, un romu pārstāvji lielākajā daļā dalībvalstu joprojām ir ievērojami nepietiekami pārstāvēti vēlētos un augstākā līmeņa valsts amatpersonu amatos.

Vairākas dalībvalstis[30] ziņoja, ka ir izveidojušas vai nostiprinājušas padomdevējas struktūras, kas saistītas ar VSSRJ īstenošanu vai saistītiem politikas procesiem, šajā nolūkā iesaistot romu pilsonisko sabiedrību. Piemēram, ES finansētā Austrijas romu dialoga platforma ir stingri nostiprinājusies kā stabils instruments, kas veicina dialogu starp romu pilsonisko sabiedrību un valsts pārvaldi. Vācijas līdzdalības datu dialogs, ko vada Federālā Diskriminācijas novēršanas aģentūra, apvieno publiskās iestādes un pilsonisko sabiedrību, lai izstrādātu kopienas apstiprinātas metodes datu vākšanai par diskrimināciju.

Vietējā līmenī vairākas dalībvalstis[31] ziņoja par romu iesaisti augšupējās iniciatīvās. Kā būtisku piemēru var minēt Slovākijas ES finansēto vietējās plānošanas projektu "Attīstības grupas", kura ietvaros tika organizēti vairāk nekā 120 kopienas forumi vietējās plānošanas atbalstam, savukārt Igaunija pievērsās vietējā dialoga stiprināšanai un saistībā ar to atvēra romu jaunatnes centru Valgā un romu kultūras centru Tallinā.

Novērtējums un atlikušās problēmas

Lai gan padomdevēju struktūru izveide atspoguļo romu līdzdalības pieaugošo institucionālo atzīšanu, iesaiste bieži vien aprobežojas ar oficiālu apspriešanos, kurai ir maza ietekme uz darba kārtības noteikšanu un politikas rezultātiem. Svarīgs uzdevums joprojām ir nodrošināt, ka līdzdalības mehānismiem ir jūtama ietekme uz politiku un rezultātiem.

Visā ES pakāpeniski attīstās līdzdalīga pamattiesību uzraudzība, un vairākas dalībvalstis izveido specializētas struktūras naida noziegumu un diskriminācijas novēršanas tiesību aktu īstenošanas uzraudzībai[32]. Tomēr prakse joprojām ir nekonsekventa, un administratīvie, juridiskie un finansiālie ierobežojumi joprojām ierobežo daudzu romu un romiem labvēlīgu organizāciju darbības un aizstāvības spējas, īpaši vietējā līmenī. Tas ietekmē šādu organizāciju spēju iesaistīties uzraudzībā, atbalstīt kopienas un piedalīties politikas procesos. Zems uzticēšanās līmenis iestādēm, diskriminācijas pieredze un dažos kontekstos pilsoniskās telpas ierobežojumi joprojām apdraud līdzdalību un iesaisti.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

[27] AT, BG, CZ, IT, ES.
[28] BG, EL, SK.
[29] RO, SK, IE, HR un pavisam nesen arī HU.
[30] AT, BE, BG, CZ, EL, ES, FR, IT, IE, LV, NL, SK.
[31] BE, BG, CZ, FR, EL, HU, IT, RO, SK.
[32] AT, IE, DE, HU, HR.

- **stiprināt institucionālās sistēmas romu līdzdalībai un veicināt romu politisko pārstāvību**, tādējādi nodrošinot, ka romu pārstāvjiem un romu un romiem labvēlīgām organizācijām ir jēgpilna un daudzveidīga pārstāvība un ietekme uz valsts, reģionālā un vietējā līmeņa darba kārtības noteikšanu, politikas veidošanu, īstenošanu un uzraudzību;
- **palielināt līdzdalīgu uzraudzību un pārskatatbildību**, sistemātiski iesaistot romus un romiem labvēlīgu pilsonisko sabiedrību datu vākšanā, diskriminācijas novēršanas un romu iekļaušanas pasākumu uzraudzībā un pārraudzībā, arī kā pilntiesīgus attiecīgo uzraudzības komiteju locekļus;
- **sniegt ilgtspējīgu atbalstu romiem un romiem labvēlīgām organizācijām**, šajā nolūkā izmantojot vienkāršotas administratīvās procedūras, daudzgadu finansējumu un spēju veidošanu, vienlaikus aizsargājot pilsonisko telpu, novēršot diskrimināciju un stiprinot uzticēšanos publiskajām iestādēm.

II.IV Palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un iekļaujošai vispārējai izglītībai

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:

- vismaz uz pusi samazināt atšķirību attiecībā uz dalību agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē;
- vismaz uz pusi samazināt to romu bērnu īpatsvaru, kuri apmeklē nošķirtas pamatskolas;
- vismaz par vienu trešdaļu samazināt atšķirību starp vidējo izglītību ieguvušo skaitu.

Izglītība ir svarīgs priekšnoteikums vienlīdzīgām iespējām, sociālajai mobilitātei un aktīvai līdzdalībai sabiedrībā, un tiesības uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību ir nostiprinātas Eiropas sociālo tiesību pīlāra pirmajā principā. Tomēr daudziem romiem joprojām nav pieejama vienlīdzīga piekļuve kvalitatīvai un iekļaujošai vispārējai izglītībai, lai gan tā ir būtiska, lai pārvarētu atstumtību un nodrošinātu viņu pilnīgu līdzdalību sabiedrībā un ekonomikā.

2024. gadā veiktā romu apsekojuma konstatējumi liecina par zināmu progresu šajā jomā, taču joprojām pastāv atšķirības. Dalība agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē[33] palielinājās no 42 % 2016. gadā līdz 53 % 2024. gadā, taču joprojām ir daudz zemāka par ES vidējo rādītāju (95 %)[34]. Tikai aptuveni trešdaļa romu jauniešu iegūst vidējo izglītību, salīdzinot ar vairāk nekā četriem no pieciem iedzīvotājiem kopumā. Joprojām pastāv arī segregācija, proti, gandrīz puse romu bērnu apmeklē skolas, kurās lielākā daļa vai visi klasesbiedri ir romi. Ieinteresētās personas norādīja uz zināmu progresu, īpaši attiecībā uz agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi un centieniem samazināt mācību priekšlaicīgu pārtraukšanu. Vienlaikus viņi uzsvēra, ka noturīgam progresam iekļaujošā izglītībā ir vajadzīgi stingrāki segregācijas novēršanas pasākumi, ilgtermiņa finansējums un uzlabota uzraudzība.

Galvenie sasniegumi

Pārskata periodā gandrīz visas ziņotājas dalībvalstis[35] veica pasākumus, lai padarītu savas izglītības sistēmas iekļaujošākas un uzlabotu romu bērnu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai. Dalība agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē ievērojami palielinājās, īpaši Bulgārijā, Ungārijā, Slovēnijā un Slovākijā, kur valdības paplašināja cenas ziņā pieejamu vai obligātu pirmsskolas

[33] Bērni vecumā no trīs gadiem līdz obligātās pamatizglītības sākšanas vecumam.
[34] Pieejams: *Eurostat* 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_enra21/default/table?lang=en.
[35] AT, BE, BG, HR, CY, CZ, DK, EE, EL, ES, FI, FR, , HU, IE, IT, LV, LT, NL, PL, PT, RO, SE, SI, SK.

izglītības iestāžu apmeklēšanu un pastiprināja sadarbību ar romu vecākiem. Lielāks atbalsts tika darīts pieejams arī romu vidusskolēniem un terciārās izglītības studentiem, un vairākas valstis palielināja piekļuvi stipendijām, mentorēšanai un pozitīvās rīcības pasākumiem[36]. Tā tas bija, piemēram, Rumānijā, kur vairāk nekā 72 000 romu studentu saņēma sociālās stipendijas. Ungārijas 180 *Tanodas* tīkls galvenokārt atbalsta romu skolēnus no nelabvēlīgas vides, šim mērķim izmantojot ārpusskolas nodarbības, lai novērstu mācību priekšlaicīgu pārtraukšanu.

Dažās dalībvalstīs[37] ES finansētie izmēģinājuma projekti, īpaši ESF+ un Atveseļošanas un noturības mehānisma (ANM) ietvaros, ir paplašināti un integrēti valstu izglītības sistēmās. Piemēram, Bulgārijā vairāk nekā 1300 izglītības mediatoru ir sekmīgi pārcelti no projektu finansētām amata vietām uz pastāvīgām, valsts finansētām amata vietām. Dažas dalībvalstis[38] arī veica pasākumus, lai tiešāk risinātu segregācijas problēmu, arī nodrošināja transporta atbalstu, reģistrācijas procedūru pielāgojumus un papildu mācībspēkus. Slovākijā tika ieviesti juridiski saistoši standarti, kas aizliedz segregāciju izglītībā, un to piemērošanas atbalstam tika izstrādāta metodiskā rokasgrāmata skolām[39].

Novērtējums un atlikušās problēmas

Pamatojoties uz nesen panākto progresu, ir vajadzīgi turpmāki centieni, lai novērstu pastāvīgās atšķirības izglītības rezultātos starp romiem un sabiedrību kopumā. Joprojām ir būtiski palielināt dalību agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē un uzlabot vidējās izglītības absolvēšanas rādītājus. Lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai un pārtrauktu nelabvēlīgu apstākļu ciklus, ir ļoti svarīgi veicināt sistēmiskas pieejas segregācijas novēršanai[40] visos izglītības līmeņos. Tajā pašā laikā, nodrošinot, ka iekļaujoša vispārējā vide sniedz visaptverošu atbalstu, tostarp sociālo, emocionālo, psiholoģisko un valodas atbalstu, var vēl vairāk uzlabot rezultātus romu skolēniem.

Daudzi iekļaujošas izglītības pasākumi joprojām ir atkarīgi no īstermiņa projektu finansējuma, savukārt desegregācijas rezultātu uzraudzība joprojām ir nevienmērīga, un tas ierobežo šo pasākumu ilgtspēju un efektivitāti. Pašreizējās iniciatīvas, piemēram, mediatori, konsultācijas un izmēģinājuma programmas, nodrošina spēcīgu pamatu, ko var paplašināt un iekļaut ilgtspējīgās, sistēmas mēroga pieejās.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

- **stiprināt sistēmisku segregācijas novēršanu visos izglītības līmeņos**, ko var panākt, novēršot segregācijas rašanos un izskaužot pastāvošo segregāciju un efektīvi īstenojot diskriminācijas novēršanas tiesību aktus, vienlaikus nodrošinot pienācīgu atbalstu izglītībai, psiholoģisko atbalstu un atbalstu valodas jautājumos, uzlabojot koordināciju starp izglītības, sociāliem un ģimenei paredzētiem

[36] HR, HU, PL, PT, RO.
[37] BG, CZ, SK.
[38] BG, CZ, HR, HU, RO, SK.
[39] Pieejamas vietnē: https://www.minedu.sk/standardy-dodrziavania-zakazu-segregacie/.
[40] Sistēmiskas pieejas desegregācijai nozīmē koordinētus strukturālus un politikas pasākumus, kuru mērķis ir izskaust segregāciju un nodrošināt visiem izglītojamajiem, tostarp romu bērniem, vienlīdzīgu piekļuvi iekļaujošai kvalitatīvai izglītībai.

pakalpojumiem, un uzraugot progresu virzībā uz kvalitatīvu iekļaujošu vispārējo izglītību, īpaši dalībvalstīs, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits;

- **pāriet no īstermiņa projektu finansējuma uz ilgtspējīgām, elastīgām un reaģētspējīgām finansēšanas sistēmām iekļaujošai izglītībai**, tādējādi ļaujot skolām un pašvaldībām efektīvi piešķirt resursus atbilstoši vajadzībām, saglabāt atbalsta personālu un saglabāt ilgtermiņa iekļaušanas pasākumus;
- **stiprināt piekļuvi agrīnajai pirmsskolas izglītībai un aprūpei un atbalstīt romu skolēnu pāreju uz vidusskolas izglītību un tās pabeigšanu**, nodrošinot cenas ziņā pieejamu un piekļūstamu nodrošinājumu, mērķtiecīgus informatīvus pasākumus un vecāku iesaisti, mentorēšanu un pasākumus, lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu.

II.V Palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un ilgtspējīgai nodarbinātībai

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:

- vismaz uz pusi samazināt nodarbinātības līmeņa atšķirības starp romiem un iedzīvotājiem kopumā;
- vismaz uz pusi samazināt dzimumu nodarbinātības atšķirību romu vidū;
- vismaz uz pusi samazināt atšķirību to romu jauniešu īpatsvarā, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (romi *NEET*).

Iekļaušana darba tirgū ir viens no galvenajiem virzītājspēkiem nabadzības mazināšanai, sociālai kohēzijai un aktīvai līdzdalībai sabiedrībā. Tā kā ES saskaras ar demogrāfiskām pārmaiņām un pieaug darbaspēka un prasmju trūkums, arvien svarīgāk ir pilnībā izmantot pieejamo cilvēkpotenciālu. Romi kā viena no Eiropas jaunākajām iedzīvotāju grupām veido arvien lielāku daļu no turpmāk gaidāmiem jaunpienācējiem darba tirgū vairākās dalībvalstīs. Tomēr daudzi no viņiem joprojām saskaras ar diskrimināciju, ierobežotu piekļuvi izglītībai un apmācībai un nestabilu nodarbinātību. Tāpēc romu līdztiesības un iekļaušanas veicināšana sekmētu sociālo kohēziju un ekonomikas izaugsmi.

Saskaņā ar 2024. gadā veikto romu apsekojumu 54 % romu strādā algotu darbu salīdzinājumā ar 43 % 2016. gadā, tomēr šis rādītājs joprojām ir ievērojami zemāks par vispārējās sabiedrības nodarbinātības līmeni (75 %[41]). Arī to romu jauniešu īpatsvars, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), samazinājās no 62 % 2016. gadā līdz 47 % 2024. gadā, lai gan tas joprojām ievērojami pārsniedz vispārējās sabiedrības rādītāju (9%[42]). Nevienlīdzība nodarbinātības jomā ir īpaši izteikta attiecībā uz sievietēm: tikai 38 % romu sieviešu strādā algotu darbu salīdzinājumā ar 69 % romu vīriešu, un tas liecina par pastāvīgu dzimumu nevienlīdzību. Tomēr apsekojums liecina, ka gandrīz visus ES romu nodarbinātības stratēģiskā satvara mērķrādītājus var sasniegt līdz 2030. gadam, un Bulgārijā, Ungārijā, Itālijā un Spānijā ir veikti būtiski uzlabojumi. Ieinteresētās personas uzsvēra pastāvīgos šķēršļus iekļaušanai darba tirgū, tostarp diskrimināciju, dzimumu nevienlīdzību un sadrumstalotas atbalsta sistēmas. Viņi norādīja, ka tādas pieejas kā mentorings un mediācija, otrās iespējas izglītība un mērķorientēts atbalsts romu sievietēm ir efektīvi pasākumi, un uzsvēra romu uzņēmējdarbības potenciālu veicināt vietējo sociālekonomisko attīstību.

[41] Pieejamas vietnē: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_22319809/default/table.
[42] Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_20/default/table.

Galvenie sasniegumi

Lielākā daļa ziņotāju dalībvalstu[43] īstenoja pasākumus, lai uzlabotu romu piekļuvi kvalitatīvai un ilgtspējīgai nodarbinātībai, arī iekārtošanu darbā, māceklību un profesionālās apmācības programmas. Ievērojams pavērsiens Itālijā un Spānijā ir uzsvars uz digitālo iekļaušanu un uz nākotni vērstām prasmēm, lai uzlabotu romu piekļuvi pakalpojumu un digitālajām nozarēm[44].

Rodas arī vietējas un reģionālas iniciatīvas, kas vērstas uz romu *NEET*[45] un romu sievietēm[46]. Piemēram, Somija izveidoja īpašu darba devēju grupu, lai pieņemtu darbā romu praktikantus dažādās nozarēs[47], savukārt Zviedrija izstrādāja informatīvus rīkus romu valodā, lai iesaistītu gados jaunus darba meklētājus. Sociālā ekonomika piedāvā arī ceļu uz integrāciju darba tirgū[48]. Slovākijā tagad sociālajos uzņēmumos ir nodarbināti vairāk nekā 10 100 romu, Grieķijā ir izveidoti 14 romu sociālie kooperatīvie uzņēmumi, savukārt Čehija ir iesniegusi Likumu par integrējošu sociālo uzņēmējdarbību.

Papildus jau iedibinātajai mediatora lomai dažādās nozarēs[49], romi arvien biežāk ieņem augstāka līmeņa administratīvus amatus. Īrijas Tieslietu ministrija sāka izmēģinājuma prakses programmu klejotājiem un romiem valsts civildienestā. Vairākas dalībvalstis[50] ziņoja, ka atbalstu nodarbinātībai apvieno ar sociālās iekļaušanas pasākumiem, piemēram, mentorēšanu, bieži vien izmantojot ESF+ finansējumu. Vērā ņemams piemērs ir Beļģijas projekts *Rom Werkt*, kurā izmantoti ESF+ līdzekļi, lai piedāvātu no kultūras viedokļa sensitīvu atbalstu nodarbinātībai un līdzdalībai, kas ir pielāgots romu vajadzībām.

Novērtējums un atlikušās problēmas

Neraugoties uz pakāpenisku uzlabošanos kopš 2016. gada, romu līdzdalība darba tirgū joprojām ievērojami atpaliek no vispārējās sabiedrības līdzdalības. Būtiska strukturāla problēma joprojām ir pāreja no neoficiālas vai mazkvalificētas nodarbinātības uz stabilākām un kvalitatīvākām darbvietām, ko bieži kavē prasmju trūkums un profesiju segmentācija. Lai novērstu nepilnības un pārtrauktu starppaaudžu nabadzības ciklu, dalībvalstīm par prioritāti būtu jānosaka pieaugušo izglītība un mūžizglītība un jānodrošina otrās iespējas izglītība un atbalsts rakstpratībai, kas ļauj priekšlaicīgi skolu pametušajiem un pieaugušajiem pāriet uz stabilu, kvalitatīvu nodarbinātību.

Daudzas dalībvalstis joprojām galvenokārt paļaujas uz vispārējiem nodarbinātības pasākumiem, kuriem bieži trūkst ar romiem saistītu informēšanas un aizsardzības pasākumu. Mērķtiecīga informēšana, īpaši attiecībā uz romiem, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), un sievietēm, joprojām ir ierobežota, un tas samazina nodarbinātības atbalsta efektivitāti.

Lai gan sociālās ekonomikas paplašināšanās sniedz jaunas iespējas integrācijai darba tirgū, tās loma joprojām ir ierobežota un vēl nepiedāvā visaptverošu ceļu uz ilgtspējīgu nodarbinātību lielākajai daļai romu darba meklētāju. Galvenie šķēršļi joprojām ir pastāvīga diskriminācija

[43] AT, BE, BG, HR, CY, CZ, DK, EE, FI, FR, HU, IE, IT, LV, LT, PL, RO, SK, EL, ES, SE.
[44] *Accedere|Invitalia* īsteno IT, savukārt *Acceder* īsteno ES *Gabinete de Comunicación*.
[45] BG, EE, HR, LV, RO, SK.
[46] HU, IE, LT, PT, FI, SE, AT, CZ, ES, SI.
[47] Pieejamas vietnē: https://romako.diak.fi/romako-askeleet-huomiseen/.
[48] CZ, EL, SK, HU, IE.
[49] BG, ES, FR, HR, PL, PT, RO, SK.
[50] AT, BE, EL, ES, FR, IT, SK.

darba tirgū un dzimumu nodarbinātības atšķirība, savukārt daudzas iniciatīvas joprojām ir īstermiņa, kas ierobežo to ilgtspēju un pāreju uz stabilu nodarbinātību.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem
Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

- sadarbībā ar darba devējiem, valsts nodarbinātības dienestiem un sociālajiem partneriem **stiprināt mērķorientētu nodarbinātības atbalstu romiem**, īpaši jauniešiem un sievietēm, izmantojot informatīvus pasākumus, norādījumus un aktivizāciju, attiecīgā gadījumā izmantojot sociālās ekonomikas iniciatīvas;
- **apvienot mērķorientētu nodarbinātības atbalstu romiem** ar pieejamām iespējām iegūt profesionālo apmācību, pieaugušo izglītību un mūžizglītību vai otrās iespējas izglītību, vienlaikus nodrošinot, ka vispārējie nodarbinātības pasākumi efektīvi sasniedz romus un uzlabo piekļuvi kvalitatīvai un ilgtspējīgai nodarbinātībai;
- **pastiprināt rīcību pret diskrimināciju darba tirgū un antičigānismu**, arī sadarbībā ar līdztiesības iestādēm un romu pilsonisko sabiedrību veicinot informētību un stingrāk īstenojot tiesību aktus vienlīdzīgas attieksmes jomā.

II.VI Uzlabot romu veselību un palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīviem veselības aprūpes un sociālajiem pakalpojumiem

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:
- vismaz uz pusi samazināt paredzamā dzīves ilguma atšķirību starp romiem un iedzīvotājiem kopumā;

Piekļuve veselības aprūpei ir viena no pamattiesībām un sociālās iekļaušanas stūrakmens. Tomēr daudzas romu kopienas joprojām dzīvo apstākļos, kas nelabvēlīgi ietekmē viņu veselību, tostarp nepiemērotos mājokļos un sliktos sanitārajos apstākļos, ir pakļautas vides riskiem un tām ir ierobežota piekļuve pamatpakalpojumiem. Piekļuvi vēl vairāk ierobežo tādi šķēršļi kā veselības apdrošināšanas trūkums, administratīvie šķēršļi, attālums no veselības aprūpes iestādēm un diskriminācija veselības aprūpes vidē, kas ietekmē gan indivīdus, gan sabiedrību.

2024. gadā veiktā romu apsekojuma konstatējumi apstiprina, ka nevienlīdzība veselības jomā joprojām ir ievērojama. Romu tautības vīrieši dzīvo vidēji par 8 gadiem mazāk, bet sievietes – par 7,4 gadiem mazāk nekā sabiedrībā kopumā. Šīs atšķirības atspoguļo pastāvīgo nevienlīdzību piekļuvē veselības aprūpei un plašākus sociālekonomiskos trūkumus. Ieinteresētās personas ziņoja, ka romu veselības rezultātus spēcīgi ietekmē sociālie faktori, piemēram, mājokļi, nodarbinātība, nabadzība un diskriminācija, un aicināja īstenot integrētus risinājumus, kas apvieno veselības aprūpi ar sociālo atbalstu un sabiedrības informēšanu. Tika konstatēts, ka romu sievietes saskaras ar īpaši augstu veselības risku, īpaši attiecībā uz piekļuvi mātes un reproduktīvās veselības aprūpei, un tas liecina, ka ir vajadzīgi mērķtiecīgi un kultūras ziņā sensitīvi pakalpojumi.

Galvenie sasniegumi

Ievērojams skaits dalībvalstu[51] īstenoja pasākumus, lai uzlabotu romu veselību un piekļuvi veselības aprūpei un sociālajiem pakalpojumiem. Vairākas dalībvalstis[52] vēl vairāk institucionalizēja starpkultūru mediatoru lomu, izveidojot tīklus, lai palīdzētu romiem orientēties veselības aprūpes sistēmās, uzlabotu saziņu ar pakalpojumu sniedzējiem un veicinātu ārstēšanās norādījumu ievērošanu. Piemēram, Rumānija nodarbina stabilu veselības mediatoru un kopienas medmāsu tīklu, savukārt Portugāle nodrošina veselības aprūpes speciālistiem apmācību par strukturālo nevienlīdzību un šķēršļiem, kas veicina paredzamā mūža ilguma samazināšanos romu vidū.

Grieķija un Bulgārija paplašināja neapdrošināto romu piekļuvi veselības aprūpes pamatpakalpojumiem, tostarp garantētam jaundzimušo skrīningam neatkarīgi no apdrošināšanas statusa. Citas dalībvalstis[53] ir investējušas zināšanu veidošanā par romu veselību, arī veicot īpašus apsekojumus, mērķorientētus datu vākšanas un aizsardzības pasākumus un uzlabojot monitoringa rīkus. Čehijā ir pagarināts termiņš pieteikumu iesniegšanai saskaņā ar kompensācijas shēmu nelikumīgi sterilizētām romu sievietēm, lai varētu pieteikties vairāk cietušo.

Novērtējums un atlikušās problēmas

Faktiskas un vienlīdzīgas piekļuves trūkums veselības aprūpes un sociālajiem pakalpojumiem joprojām ir būtiska problēma, īpaši romiem, kuri dzīvo marginalizētos, lauku vai attālos apvidos, un tiem, kuriem nav stabila administratīvā statusa. Veselības aprūpes sniegšana galvenokārt tiek nodrošināta, izmantojot vispārējās sistēmas. Lai gan tādi pasākumi kā mediatori ir uzlabojuši informēšanu, to ietekme bieži vien joprojām ir lokāla un atkarīga no īstermiņa finansējuma. Neapdrošinātie romi, tostarp daži mobilie ES pilsoņi un trešo valstu valstspiederīgie bez dokumentiem, vairākās dalībvalstīs joprojām ir pakļauti atstumtības riskam.

Diskriminācija un antičigānisms veselības aprūpes vidē turpina mazināt uzticēšanos un savlaicīgi iegūtus veselīgus ieradumus, savukārt romu veselības rezultātu nepietiekama uzraudzība ierobežo uz pierādījumiem balstītas politikas veidošanu. Ja netiks īstenota integrēta rīcība, lai pievērstos plašākiem veselības sociālajiem faktoriem, un koordinēta rīcība visās politikas jomās, ir maz ticams, ka uzlabojumi veselības aprūpes pieejamībā vien ievērojami samazinās nevienlīdzību. Tam būtu jāietver labāka psihoemocionālā veselība un emocionālais atbalsts, lai novērstu ilgstošu stresu un traumas, ko rada pastāvīga diskriminācija un sociālā atstumtība.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

- **nodrošināt vienlīdzīgu un faktisku piekļuvi kvalitatīvai veselības aprūpei**, šajā nolūkā samazinot administratīvos, finansiālos un citus šķēršļus, kas ietekmē romu kopienas, tostarp šķēršļus, kas saistīti ar apdrošināšanas segumu, dokumentāciju, nabadzību vai uzturēšanās statusu, vienlaikus stiprinot profilaktisko, mātes, reproduktīvo un psihoemocionālās veselības aprūpi;

[51] BE, BG, CZ, FI, FR, DE, EL, HU, IT, NL, RO, SK, ES.
[52] BE, BG, ES, LV, LT, PL, RO, SK.
[53] SK, SI, FR, ES, IE.

- **institucionalizēt un ilgtspējīgi finansēt romu veselības mediatoru darbu un kopienas informēšanas pakalpojumus**, vienlaikus veicinot kultūras ziņā jutīgu veselības aprūpi, veselībpratību un sadarbību starp veselības aprūpi, sociālajiem dienestiem un romu kopienām;
- **pievērsties veselības sociālajiem faktoriem**, izmantojot integrētu politiku, kas sasaista veselības aprūpi ar mājokļiem, sanitāriju, izglītību, nodarbinātību un nabadzības mazināšanu, ko atbalsta stingrāka uzraudzība, romu līdzdalība un ilgtspējīgs finansējums, īpaši dalībvalstīs, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits.

II.VII Palielināt faktisku vienlīdzīgu piekļuvi atbilstošiem mājokļiem un pamatpakalpojumiem bez segregācijas

ES stratēģiskā satvara romu jautājumos 2030. gada pamatmērķrādītāji:
- vismaz par vienu trešdaļu samazināt atšķirību sliktu sadzīves apstākļu ziņā;
- nodrošināt, ka vismaz 95 % romu ir pieejams ūdensvada ūdens;
- vismaz uz pusi samazināt atšķirību pārapdzīvotības ziņā.

Pienācīgs mājoklis bez segregācijas ir būtisks cieņai, veselībai un pamatpakalpojumu un tiesību pieejamībai. Tam ir tieša ietekme uz rezultātiem izglītības, veselības un labbūtības jomā, un tas arī veicina ģimenē balstītu aprūpi, tādējādi novēršot nevajadzīgu nošķiršanu no ģimenes. Tomēr daudzas romu mājsaimniecības visā ES joprojām saskaras ar sliktiem mājokļu apstākļiem un mājokļu segregāciju.

2024. gadā veiktais romu apsekojums liecina, ka 47 % romu dzīvo mitros vai tumšos mājokļos vai mājokļos bez pienācīgas sanitārijas (t. i., sliktos sadzīves apstākļos). Lai gan tas ir uzlabojums salīdzinājumā ar 2016. gadu (61 %), tas joprojām ievērojami pārsniedz ES vidējo rādītāju (18 %[54]). Joprojām pastāv arī pārapdzīvotība, proti, 83 % romu dzīvo mājsaimniecībās, kurās nav pietiekamas dzīves telpas. Apspriešanās laikā ieinteresētās personas norādīja, ka mājokļu politika joprojām lielā mērā ir vērsta uz dzīves apstākļu uzlabošanu nošķirtā vidē, un uzsvēra, ka vispārējā mājokļu politika ir jāpapildina ar mērķorientētiem pasākumiem marginalizētām romu kopienām un segregācijas novēršanas rezultātu stingrāku uzraudzību.

Galvenie sasniegumi

Aptuveni puse dalībvalstu ziņoja par pasākumiem, kuru mērķis ir uzlabot romu piekļuvi atbilstošiem mājokļiem bez segregācijas un piekļuvi pamatpakalpojumiem, izmantojot mērķorientētas intervences[55] un vispārējas sistēmas kopā ar romiem paredzētiem aizsardzības pasākumiem[56]. Ir vērojams progress pārejā uz pienācīgākiem mājokļiem. Itālijā ievērojami samazinājās to cilvēku skaits, kuri dzīvo nošķirtās apmetnēs, savukārt Francija izmanto digitālo platformu *Resorption-Bidonvilles*, lai pārvietotu ģimenes no pagaidu graustiem uz pastāvīgiem mājokļiem. Slovēnijā vietējās iestādes nošķirtas apmetnes integrē pašvaldību pilsētu plānos,

[54] Pieejamas vietnē: *Eurostat* 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi291/default/table?lang=en.
[55] BE, BG, CZ, ES, IT, LT, RO, SK.
[56] DE, FI, FR, IE, SI.

savukārt Rumānija izmantoja tehniskā atbalsta instrumentu, lai stiprinātu valsts un vietējās spējas īstenot integrētus intervences pasākumus neoficiālās apmetnēs.

Šos centienus vēl vairāk stiprināja likumdošanas norises, arī Cenas ziņā pieejamu mājokļu likuma pieņemšana Luksemburgā un Mājokļu atbalsta likuma pieņemšana Čehijā. Čehijas modelis apvieno vietējo mājokļu atbalstu, diskriminācijas novēršanas pasākumus un "Mājoklis vispirms", lai palīdzētu romu ģimenēm pāriet uz stabiliem, integrētiem mājokļiem, vienlaikus aizliedzot investīcijas sociālajos mājokļos nošķirtās teritorijās. Tajā pašā laikā dažas valstis galveno uzmanību pievērsa infrastruktūras uzlabošanai esošajās apmetnēs. Grieķija un Horvātija investēja tādos komunālos pakalpojumos kā ūdensapgāde, elektrība un kanalizācija, savukārt Polijā mājokļu renovācijas projekti un īpašumu iegāde sekundārajā tirgū palīdzēja romu ģimenēm uzlabot mājokļu situāciju[57].

Novērtējums un atlikušās problēmas

Vairākās dalībvalstīs galvenā strukturālā problēma joprojām ir mājokļu segregācija, kas ierobežo romu ģimeņu piekļuvi pienācīgam mājoklim un saasina atstumtību izglītības, nodarbinātības un veselības aprūpes jomā. Nopietnas bažas joprojām rada piespiedu izlikšana no mājokļa, īpaši tad, ja tā notiek bez pietiekamiem aizsardzības pasākumiem vai piekļuves pienācīgai izmitināšanai.

Spiediens mājokļu tirgos turpina ierobežot progresu un liecina, ka ir vajadzīgi stingrāki pasākumi, lai paplašinātu piekļuvi cenas ziņā pieejamiem un nenošķirtiem mājokļiem. Mājokļu izmaksu pieaugums, īpaši pilsētu teritorijās, ierobežots sociālo mājokļu piedāvājums un ierobežojošas administratīvās prasības, kā arī identitātes dokumentu trūkums vai birokrātiski šķēršļi adreses reģistrēšanai samazina daudzu romu mājsaimniecību piekļuvi stabiliem mājokļu risinājumiem. Diskriminācija attiecībā uz piekļuvi mājokļiem, tostarp privātajā īres tirgū, vēl vairāk ierobežo ģimeņu iespējas nodrošināt pienācīgus un nenošķirtus mājokļus.

Lai gan vairākas dalībvalstis ziņoja par pasākumiem, kuru mērķis ir uzlabot infrastruktūru apmetnēs, paplašināt piekļuvi sociālajiem mājokļiem un atbalstīt pārcelšanu, lai integrētu mājokļus, to ietekme joprojām ir nevienmērīga. Daudzas iniciatīvas joprojām ir ierobežotas mēroga ziņā vai tiek īstenotas uz projektu pamata, un segregācijas novēršanas rezultātu uzraudzība joprojām ir vāja. Konkrētāk, pastāvīga koncentrēšanās uz apstākļu uzlabošanu nošķirtās apmetnēs ne vienmēr rada ilgtspējīgu segregācijas novēršanu.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis:

- saskaņā ar Padomes secinājumiem par pasākumiem, ar ko romiem nodrošina vienlīdzīgu piekļuvi pienācīgiem mājokļiem bez segregācijas un risina nošķirtu apmetņu jautājumu, **pievērsties teritoriālajai un mājokļu segregācijai**, ko var novērst, veicinot integrētus, ilgtermiņa un ilgtspējīgus ceļus no nošķirtām apmetnēm uz pienācīgiem mājokļiem vispārējās kopienās, nodrošinot piekļuvi pamatpakalpojumiem un infrastruktūrai un sistemātiski uzraugot segregācijas novēršanas rezultātus, īpaši dalībvalstīs, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits;

[57] Pieejamas vietnē: https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/programy-integracji-spolecznosci-romskiej.

- saskaņā ar Padomes secinājumiem par nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautu personu, tostarp romu, piekļuvi pakalpojumiem **paplašināt piekļuvi cenas ziņā pieejamiem, pienācīgiem mājokļiem bez segregācijas, ko var panākt, palielinot sociālo mājokļu nodrošinājumu**, sniedzot mērķtiecīgu atbalstu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautām personām, vienkāršojot administratīvās prasības un stingrāk vēršoties pret diskrimināciju privātajā īres tirgū;
- izmantot Komisijas publicēto operatīvo rīkkopu par ES līdzekļu izmantošanu investīcijām sociālajos mājokļos un saistītajos pakalpojumos, lai veidotu nenošķirtus un iekļaujošus rajonus un pievērstos marginalizēto kopienu vajadzībām;
- **novērst piespiedu izlikšanu no mājokļa un mājokļa zaudēšanas risku**, šajā nolūkā nodrošinot drošas īpašumtiesības, agrīnās brīdināšanas un aizsardzības mehānismus, piekļuvi pienācīgai alternatīvai izmitināšanai un nepārtrauktu piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai un veselības aprūpei.

III. ROMI PAPLAŠINĀŠANĀS REĢIONĀ[58]

Romu stāvoklis paplašināšanās partnervalstīs[59] tika novērtēts, izmantojot īpašus romu apsekojumus, ko veica Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programma un Pasaules Banka un finansēja Komisija. Apsekojums par austrumu kaimiņreģiona valstīm (Ukrainu, Moldovu un Gruziju) tika pabeigta 2026. gada pavasarī, savukārt jaunais apsekojums par Rietumbalkāniem turpinās.

Lielākajā daļā kandidātvalstu un potenciālo kandidātvalstu romi joprojām ir visnelabvēlīgākajā situācijā stereotipu, aizspriedumu, diskriminācijas un antičigānisma dēļ, kas izraisa sociālo atstumtību. Diskriminācija nodarbinātībā joprojām ir plaši izplatīta, un bezdarba līmenis ir augsts. Romu sievietes saskaras arī ar dažādiem diskriminācijas veidiem un ir pakļautas lielākam ar dzimumu saistītas vardarbības un vardarbības ģimenē riskam, savukārt romu bērni varētu tikt pakļauti darbaspēka ekspluatācijai vai piespiedu agrīnām laulībām. Lai gan dalība obligātajā izglītībā uzlabojas, dalība agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē joprojām ir zemāka par valsts vidējiem rādītājiem, mācību priekšlaicīgas pārtraukšanas līmenis joprojām ir augsts un dalība vidējā un augstākajā izglītībā joprojām ir ierobežota. Piekļuve veselības aprūpei joprojām ir ierobežota, īpaši bērniem ārpus formālās izglītības un vecāka gadagājuma cilvēkiem. Turklāt daudzās apdzīvotās vietās mājokļu apstākļi joprojām ir nepiemēroti. Austrumu kaimiņreģionā romu stāvokli vēl vairāk pasliktina pārvietošana, ko izraisījusi Krievijas agresija pret Ukrainu.

Visi Rietumbalkānu partneri, kā arī Ukraina, Moldova un Turcija, ir pieņēmuši vai pabeidz atjaunināto romu stratēģijas saskaņā ar ES stratēģisko satvaru romu jautājumos un Poznaņas saistībām[60] attiecībā uz Rietumbalkāniem. Tomēr vairāki valstu rīcības plāni šo stratēģiju

[58] "Paplašināšanās reģions" attiecas uz kandidātvalstīm un potenciālajām kandidātvalstīm, kas pašlaik ir iesaistītas ES pievienošanās procesā. Valstu saraksts ir pieejams: https://enlargement.ec.europa.eu/countries_en.

[59] Albānija, Bosnija un Hercegovina, Kosova* (*šis nosaukums neskar nostājas par Kosovas statusu un atbilst ANO DP Rezolūcijai 1244 un Starptautiskās Tiesas atzinumam par Kosovas neatkarības deklarāciju),* Moldova, Melnkalne, Ziemeļmaķedonija, Serbija, Turcija, Ukraina.

[60] Rietumbalkānu partneru deklarācija par romu integrāciju ES paplašināšanās procesā, Poznaņa, 2019. gada 5. jūlijs.

īstenošanai beidzās 2025. gadā, un daži partneri joprojām izstrādā jaunus plānus nākamajiem trīs līdz pieciem gadiem.

Lai gan ir nepārprotami centieni stiprināt esošos uzraudzības mehānismus vai izveidot jaunus, progresu joprojām ir grūti novērtēt, ja mērķrādītāji ir pārāk vispārīgi. VKRJ ir atzīti par galvenajiem romu iekļaušanas dalībniekiem, taču to administratīvajai pozīcijai, institucionālajām spējām un finanšu resursiem ir jāpievērš lielāka uzmanība. Eiropas Padome turpina atbalstīt VKRJ administratīvās spējas, ko līdzfinansē ES.

Antičigānisms ir iekļauts valstu satvaros romu jautājumos, taču pasākumi tā novēršanai joprojām ir ierobežoti. Lai gan lielākā daļa līdztiesības iestāžu nodarbojas ar romu diskriminācijas gadījumiem Rietumbalkānos, Ukrainā un Moldovā, antičigānisms joprojām nav iekļauts kā atsevišķa kategorija diskriminācijas novēršanas ziņojumos un apsekojumos.

Valstu stratēģijās ir mēģināts risināt segregācijas problēmu izglītībā un mājokļos, taču segregācijas novēršanas pasākumi joprojām ir nepietiekami, ar ierobežotu finansējumu vai bez īpaša finansējuma. Romu izglītības fonda īstenotais ES līdzfinansētais projekts "Romu rīcība romu integrācijai" atbalsta romu bērnu un jauniešu piekļuvi izglītībai, taču ir vajadzīga turpmāka valsts rīcība, lai uzlabotu izglītības rezultātus un nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai vispārējai izglītībai visos līmeņos. Paredzams, ka pēc Rietumbalkānu izaugsmes plānā paredzēto darba tirgus, prasmju un izglītības reformu īstenošanas tās sniegs ieguvumu romiem. Notiekošais Rietumbalkānu romu apsekojums arī palīdzēs vēl vairāk apzināt trūkumus, kas jānovērš paplašināšanās sarunās un ikgadējās ministru sanāksmēs, kas veltītas romu līdztiesībai un iekļaušanai.

Norādes turpmākiem uzlabojumiem
Lai paātrinātu progresu romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jomā, Komisija aicina paplašināšanās reģiona valstu valdības:

- ja tādu nav vai to termiņš ir beidzies, **pieņemt valsts stratēģijas romu jautājumos un valsts rīcības plānus laikposmam pēc 2025. gada**, kas saskaņoti ar ES stratēģisko satvaru romu jautājumos, un **piešķirt finansējumu** to ilgtspējīgai īstenošanai, kā arī **stiprināt VKRJ institucionālās pilnvaras, personālu un finanšu resursus** un nodrošināt to iesaisti valsts un ES finansēto programmu plānošanā, īstenošanā un uzraudzībā;
- **pastiprināt pasākumus, lai palielinātu romu līdzdalību darba tirgū**, arī nodarbinātību publiskajā sektorā; **efektīvi apkarot antičigānismu un diskrimināciju**, arī īstenojot diskriminācijas novēršanas tiesību aktus, nodrošinot tiesu iestāžu pieejamību un apkarojot naida runu un naida noziegumus;
- **īstenot ieteikumus**, kas sniegti Ukrainas un Moldovas romu apsekojumā un notiekošajā Rietumbalkānu romu apsekojumā.

IV. ES RĪCĪBA

Dalībvalstis ir primāri atbildīgas par ES stratēģiskā satvara romu jautājumos un Padomes 2021. gada ieteikuma īstenošanu. Tomēr Komisijas uzdevums ir atbalstīt šos centienus, īstenojot tiesību aktus, koordinējot politiku, mobilizējot finansēšanas instrumentus un veicinot ieinteresēto personu iesaisti.

ES tiesību aktu izpilde

Komisija turpināja uzraudzīt, kā tiek izpildīti un piemēroti šādi tiesību akti: i) Rasu vienlīdzības direktīva[61]; ii) pārskatītā Cietušo tiesību direktīva un iii) Padomes pamatlēmums par cīņu pret rasismu un ksenofobiju. Pret Čehiju, Slovākiju un Ungāriju ir sāktas trīs pārkāpuma procedūras par romu segregāciju izglītībā. 2024. gada oktobrī Čehijai tika nosūtīta papildu oficiāla paziņojuma vēstule. Lieta pret Slovākiju tika nodota izskatīšanai Eiropas Savienības Tiesā[62].

Turklāt Direktīvas (ES) 2024/1499 un (ES) 2024/1500 pieņemšana stiprina līdztiesības iestāžu minimālos standartus visās dalībvalstīs, lai tās varētu efektīvi vērsties pret diskrimināciju un palīdzēt cietušajiem piekļūt tiesu iestādēm. Komisija turpinās atbalstīt dalībvalstis, rīkojot īpašas ekspertu grupu sanāksmes. Tā uzraudzīs, vai dalībvalstis savlaicīgi un pareizi transponē[63] līdztiesības iestāžu direktīvas savos tiesību aktos, izmantojot visus savā rīcībā esošos instrumentus, tostarp neformālus dialogus un oficiālas pārkāpuma procedūras.

Romu līdztiesības integrēšana ES politikas iniciatīvās

ES rasisma apkarošanas stratēģijā antičigānisms ir skaidri atzīts kā īpašs, atšķirīgs un dziļi iesakņojies rasisma veids. Saskaņā ar stratēģiju Komisija arī turpina veicināt lielāku personāla daudzveidību un karjeras iespēju pieejamību nepietiekami pārstāvētām grupām, tostarp romiem, mērķtiecīgi informējot par pieņemšanu darbā un stažēšanos, apmācot cilvēkresursu speciālistus pret aizspriedumiem un vācot datus par līdztiesību. Vienlaikus Dzimumu līdztiesības stratēģijā 2026.–2030. gadam un LGBTIQ+ līdztiesības stratēģijā 2026.–2030. gadam ir uzsvērti kompleksie un intersekcionālie trūkumi, ar kuriem saskaras romu sievietes un LGBTIQ+ personas. Komisija turpināja veicināt daudzveidību un iekļaušanu darbavietā, arī romu līdztiesību un iekļaušanu, izmantojot ES Daudzveidības hartu platformu. Platforma arī veicinās dialogu un tajā sniegs norādījumus, piemēram, par iekļaujošu darbā pieņemšanas praksi.

Pārskata periodā Komisija turpināja integrēt romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jautājumu attiecīgajās ES politikas jomās, tiesību aktos un finansēšanas programmās, arī ar savas iekšējas Līdztiesības darba grupas palīdzību.

Mājokļu un nabadzības jomā trīs papildu iniciatīvas, kas pieņemtas 2025. un 2026. gadā, ir pastiprinājušas ES rīcību romu iekļaušanas veicināšanai. Eiropas cenas ziņā pieejamu mājokļu plānā ir iekļautas darbības, kuru mērķis ir atbalstīt cilvēkus neaizsargātās situācijās, tostarp romus, un tas uzlabos piekļuvi pienācīgiem mājokļiem, izmantojot investīcijas un sociālo mājokļu pasākumus. To papildina Padomes ieteikums par cīņu pret atstumtību mājokļu jomā, tostarp pret bezpajumtniecību, kas veicina integrētas, personalizētas un uz mājokli balstītas pieejas, kurās apvienoti mājokļi, sociālie pakalpojumi un profilakse, lai risinātu bezpajumtniecības un atstumtības problēmu. Ieteikumā ir atzīts, ka atstumtība mājokļa jomā un bezpajumtniecība var nesamērīgi ietekmēt konkrētas grupas, tostarp romus, un tajā ir iekļauti pasākumi diskriminācijas novēršanai, izmantojot informēšanas pasākumus, pārredzamus sociālo mājokļu kritērijus, pret aizspriedumiem vērstu apmācību un atbalstu īrniekiem, kuri saskaras ar diskrimināciju.

ES nabadzības novēršanas stratēģijā ir uzsvērts, ka aizspriedumi un stigmatizācija var palielināt nabadzības risku konkrētām grupām, tostarp romiem, un atgādināts par ES stratēģiskā satvara

[61] Sk. arī Komisijas 2026. gada ziņojumu par Rasu vienlīdzības direktīvas un Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas piemērošanu, pieejams vietnē: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52026DC0364.
[62] Pieejamas vietnē: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62023CC0799.
[63] Pieejamas vietnē: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/inf_26_1380.

romu jautājumos mērķrādītāju līdz 2030. gadam uz pusi samazināt nabadzības plaisu. Ar to arī uzsvērta Komisijas apņemšanās turpināt sadarbību ar dalībvalstīm un ieinteresētajām personām saistībā ar mērķorientētiem nabadzības apkarošanas pasākumiem. To papildina nabadzības efektīvas novēršanas politikas principi[64]. Pamatojoties uz Padomes 2021. gada ieteikumu, kurā romu bērni tika noteikti par prioritāru grupu, paziņojumā par Eiropas Garantijas bērniem stiprināšanu ir paziņots par norādījumiem, kā risināt konkrētās problēmas, ar kurām saskaras romu bērni, piekļūstot pakalpojumiem, izmantojot integrētus pasākumus, sākot no informēšanas un mediācijas līdz iekļaujošai izglītībai, ģimenes atbalstam un kopienā balstītiem intervences pasākumiem. Tā ir stratēģiska iespēja virzīt mērķorientētāku un efektīvāku politiku attiecībā uz romu bērniem, kurus joprojām nesamērīgi skar nabadzība un diskriminācija, un pārtraukt paaudžu atstumtības ciklu. Tā arī izsludina ESF+ uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus ar budžetu 5 miljonu EUR apmērā, lai atbalstītu transnacionālus projektus, kuru mērķis ir uzlabot to romu jauniešu piekļuvi nodarbinātībai, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*[65]).

Padomes Ieteikums par digitālo prasmju nodrošināšanas uzlabošanu izglītībā arī attiecas uz romu iekļaušanu, jo tas veicina vienlīdzīgu piekļuvi nelabvēlīgā situācijā esošām un marginalizētām grupām, tostarp romiem, un aicina dalībvalstis novērst pieejamības, teritoriālās un sociālekonomiskās atšķirības, kas veicina digitālo atstumtību. Padomes Ieteikumā par cilvēkkapitālu Eiropas Savienībā romi ir skaidri atzīti par vienu no grupām, kuras saskaras ar šķēršļiem piekļuvē kvalitatīvai izglītībai un apmācībai, un uzsvērts, ka ir vajadzīgi mērķorientēti pasākumi, lai novērstu viņu prasmju un nodarbinātības atšķirības. Rīcības plāns kiberbulinga apkarošanai "Stiprāki kopā drošākā tiešsaistes vidē" ir skaidri atzīts, ka romi un citas rasu un etniskās minoritātes ir īpaši pakļautas aizskaršanai tiešsaistē un nelikumīgiem naidīgiem izteikumiem, kas saistīti ar sistēmisku atstumtību.

Optimāli izmantot ES līdzekļus

Pašreizējā plānošanas periodā (2021.–2027. gads) ESF+ nodrošina aptuveni 1,8 miljardus EUR 15 dalībvalstīs, lai finansētu romiem paredzētus intervences pasākumus izglītības, nodarbinātības un sociālās iekļaušanas jomā. ERAF to papildina ar mērķorientētām un vispārējām investīcijām mājokļos, sociālajā infrastruktūrā, izglītībā un veselības aprūpē, kas tieši vai netieši dod labumu romiem. Īpašs tematisks veicinošais nosacījums attiecībā uz romu iekļaušanu sasaista finansējumu un politiku. Atveseļošanas un noturības plānos ir iekļautas darbības vairākās sociālās politikas jomās. Tās apvieno investīcijas un reformas un pievērš uzmanību nelabvēlīgā situācijā esošām grupām, tostarp romiem, atbalstot digitālo un finanšu prasmju attīstību vai skolu segregācijas novēršanu. Tehniskā atbalsta instruments arī palīdz dalībvalstīm izstrādāt stratēģijas un politiku, kas labāk risina problēmas, ar kurām saskaras marginalizētas romu kopienas. Piemēram, šis instruments atbalsta iekļaujošu izglītību, arī skolu segregācijas novēršanas pasākumus.

No programmas *Erasmus +* ir atbalstīti vairāk nekā 480 projekti, kas veicina romu kopienu iekļaušanu; to summa bija gandrīz 29 miljoni EUR, un tajās bija iesaistītas aptuveni 1500 organizācijas visā ES. Projekti galvenokārt bija vērsti uz jauniešu, skolu un pieaugušo izglītību un aptver romu mediatorus, romu vietējo organizāciju piekļuves uzlabošanu programmai *Erasmus*+, mācības par romu holokaustu un romu valodas saglabāšanu. Eiropas Solidaritātes korpuss ir atbalstījis vairāk nekā 100 projektus romu iekļaušanas veicināšanai, kuros iesaistītas 104 organizācijas un kuriem piešķirti vairāk nekā 1,4 miljoni EUR,

[64] Šie principi ir daļēji izklāstīti šā ziņojuma II.II. iedaļā.
[65] Pieejams: https://www.socialinnovationplus.eu/call/strengthening-the-european-child-guarantee-national-governance-systems-and-supporting-access-to-the-labour-market-for-roma-neets-2/.

galvenokārt izglītības, kultūras, sporta, veselības, vides pasākumu, kopienu iesaistes un jauniešu brīvprātīgā darba jomā. Programmas "ES – veselībai" (2021.–2027. gadam) ietvaros vairākas iniciatīvas ir vērstas uz nevienlīdzību veselības jomā, kas skar romu kopienas, galveno uzmanību pievēršot profilaksei un veselības aprūpes pieejamībai. Piemēram, *ShowUp4Health* pievēršas nepārnēsājamām slimībām, novēršot sociālos un vides riska faktorus un stiprinot romu veselībpratību. Tādas Eiropas iniciatīvas kā *SASTIPE*, *MENTBOX* un *JA MENTOR* veicina romu piekļuvi kvalitatīviem psihoemocionālās veselības pakalpojumiem. Turklāt projektā *SOLACE* sadarbībā ar kopienas mediatoriem tika izmēģinātas plaušu vēža skrīninga pieejas, kurās iesaistīti romu izcelsmes iedzīvotāji Horvātijā, Grieķijā un Ungārijā. *Interreg* piedāvā sadarbības iespējas, par ko liecina projekts *CHESS START*, kurā piedalījās vairāk nekā 100 romu bērnu no Rumānijas un Ungārijas.

Izmantojot programmu "Pilsoņi, vienlīdzība, tiesības un vērtības" (*CERV*) , Komisija turpināja atbalstīt VKRJ tādu valsts romu platformu izveidē vai stiprināšanā, kas nodrošina romu līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos. Komisija finansē arī starptautisku projektu *ROVA* NVO spēju stiprināšanai. *EQUAL* un *REM* uzaicinājumi iesniegt priekšlikumus saskaņā ar *CERV* atbalsta darbības rasisma un diskriminācijas, arī antičigānisma, apkarošanai, kā arī piemiņas un izglītojošus pasākumus par romu holokaustu un romu verdzību. Turklāt saskaņā ar programmu trīs ES līmeņa romu vadītas organizācijas, kas darbojas spēju veidošanas, kultūras, aizstāvības un romu tiesību jomā, ir Komisijas institucionālie partneri un saņem dotācijas darbībai.

Norādījumi par ES līdzekļu efektīvu izmantošanu romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jomā

Lai paātrinātu progresu virzībā uz ES līmeņa mērķu sasniegšanu saskaņā ar "kopēju un diferencētu pieeju", Komisija aicina dalībvalstis, īpaši tās, kurās ir ievērojams romu izcelsmes iedzīvotāju skaits:

- **stiprināt saikni starp pārvaldības struktūrām un ES fondiem**, tādējādi nodrošinot, ka romu līdztiesības un iekļaušanas prioritātes tiek atspoguļotas visā programmas izstrādē, īstenošanā un izvērtēšanā, lai atbalstītu ES stratēģiskā satvara romu jautājumos mērķrādītāju sasniegšanu līdz 2030. gadam;
- **kombinēt mērķtiecīgus pasākumus, kas vērsti uz romu kopienu īpašajām vajadzībām, ar iekļaujošu vispārējo politiku un pakalpojumiem**, īpašu uzmanību pievēršot izglītībai, nodarbinātībai, veselībai, mājokļiem un sociālajai iekļaušanai, nodrošinot koordinētu un integrētu rīcību visās politikas jomās un ilgtermiņa investīcijas, lai pievērstos daudzajām un savstarpēji saistītajām atstumtības dimensijām;
- **nodrošināt, ka ES finansētie ieguldījumi izglītībā un mājokļos veicina segregācijas novēršanas un segregācijas novēršanas principus**, par prioritāti nosakot segregācijas novēršanu vai esošās segregācijas būtisku samazināšanu, integrējot romus parastajās skolās un apkaimēs, vienlaikus nodrošinot, ka gadījumos, kad tūlītēja segregācijas novēršana nav iespējama, ieguldījumi nerada jaunus nošķirtus apstākļus vai nepastiprina esošos (segregācijas novēršana) un paver ceļu turpmākai segregācijas novēršanai.

Pārvaldības un politikas koordinācijas stiprināšana

Eiropas pusgads turpināja uzraudzīt romu stāvokli un palīdzēt dalībvalstīm izstrādāt un īstenot reformas un investīcijas, lai risinātu pastāvīgās problēmas. 2026. gada Eiropas pusgada cikla kontekstā Padomes ieteikuma apsvērumos tika konstatēta nepieciešamība risināt problēmas, ar

kurām saskaras romu kopienas Bulgārijā, Čehijā, Grieķijā, Ungārijā, Rumānijā, Slovākijā un Spānijā. Padomes pieņemtajās secīgajās nodarbinātības politikas pamatnostādnēs marginalizētas romu kopienas konsekventi ir minētas to grupu vidū, kurām nepieciešami mērķorientēti darba tirgus aktivizēšanas pasākumi, tādējādi integrējot romu līdztiesības jautājumus ES nodarbinātības politikas koordinēšanas sistēmā.

Raugoties nākotnē paredzams, ka gaidāmie valstu un reģionu partnerības plāni[66] saskaņā ar daudzgadu finanšu shēmu (DFS) 2028.–2034. gadam sniegs dalībvalstīm svarīgu iespēju risināt šīs problēmas visaptverošākā un mērķorientētākā veidā. Komisija ir integrējusi romu līdztiesību un iekļaušanu vairākos 2028.–2034. gada DFS tiesību aktu priekšlikumos, tostarp programmā *AgoraEU*, programmā "Tiesiskums" un *Erasmus+*, jo romu iekļaušana joprojām ir ES politiskā un sociālā prioritāte.

Romu līdzdalības un ieinteresēto personu iesaistes veicināšana

Komisija turpināja atbalstīt romu līdzdalību, izmantojot strukturētu dialogu, spēju veidošanu un iestāžu sadarbību. Katru gadu Eiropas platforma romu iekļaušanai apvieno iestādes un pilsonisko sabiedrību, lai noteiktu prioritātes un novērtētu progresu virzībā uz 2030. gada mērķrādītāju sasniegšanu. Sadarbība ar ieinteresētajām personām ietvēra arī regulāras sanāksmes ar VKRJ un citām attiecīgajām valstu iestādēm, pilsonisko sabiedrību un Eiropas Līdztiesības iestāžu tīklu (*Equinet*)[67].

Komisija ir turpinājusi sadarbību ar ES Padomes rotējošajām prezidentvalstīm un ar Eiropas Parlamentu, lai nodrošinātu, ka romu līdztiesība, iekļaušana un līdzdalība joprojām ir politiskās darba kārtības prioritāte. Tā arī aktīvi atbalstīja Romu nedēļu, atzīmēja Starptautisko romu dienu un romu holokausta upuru piemiņas dienu, nākot klajā ar īpašiem paziņojumiem, un 2. augustā piedalījās Aušvices piemiņas ceremonijā.

Līdztiesības veicināšana un antičigānisma apkarošana

Antičigānisma apkarošanai ir vajadzīga pastāvīga rīcība visās politikas jomās. Komisija ir īstenojusi divējādu pieeju: vērsusies pret antičigānismu tieši ar mērķtiecīgu rīcību un sabiedrības informēšanu, vienlaikus integrējot cīņu pret antičigānismu visās nozaru politikas jomās.

Gadu gaitā Komisija ir turpinājusi strukturētu sadarbību ar Eiropas Padomi, izmantojot vairākas kopīgas programmas, proti: i) 2024. gada jūnijā sāktā romu piemiņas programma, kas veicināja informētību par romu holokaustu un tā atceri; ii) *ROMACT*, kas nostiprināja vietējo un reģionālo pašvaldību spēju strādāt, lai nodrošinātu romu iekļaušanu; un iii) *EQUIROM*, kas apkaroja antičigānismu, medijos sniedzot pozitīvus vēstījumus par romiem. Turklāt Starptautiskajā romu dienā sāktās sociālo mediju kampaņas *"Roma on Par"* mērķis ir apkarot antičigānismu un apstrīdēt negatīvos stereotipus par romiem.

Komisija arī atbalsta *UNESCO* darbu izglītībā rasisma apkarošanas jomā ES, kā paziņots rasisma apkarošanas stratēģijā. *UNESCO* 2026. gada martā sāka Komisijas finansētu divu gadu projektu, kas īpaši pievēršas tādiem rasisma veidiem kā antičigānisms. Projekta mērķis ir

[66] Saskaņā ar Komisijas priekšlikumu par DFS 2028.–2034. gadam valstu un reģionālie partnerības plāni apvienotu vairākas ES finansējuma plūsmas, arī Eiropas Sociālo fondu un Eiropas Reģionālās attīstības fondu.
[67] Pieejamas vietnē: https://equineteurope.org/.

nodrošināt pedagogiem resursus skolēnu mācīšanai par mūsdienu rasismu un tā vēsturisko mantojumu, tādējādi veicinot iekļaujošāku mācību vidi romu skolēniem[68].

SECINĀJUMS

Kopš ES stratēģiskā satvara romu jautājumos pieņemšanas dalībvalstis ir nostiprinājušas institucionālo pamatu savu valsts stratēģiju romu jautājumos īstenošanai. 2023.–2025. gada periodā dalībvalstīs turpinājās galveno pārvaldības struktūru attīstība. VKRJ ir nostiprinājuši savu koordinējošo lomu, dialogs ar romiem un romiem labvēlīgu pilsonisko sabiedrību ir kļuvis strukturētāks, un vairākās valstīs ir ziņots arī par nelielu romu pārstāvības pieaugumu valsts pārvaldē un vēlētos amatos. Turklāt vairākās politikas jomās ir panākts pamanāms progress: ir palielinājusies antičigānisma politiskā atzīšana, uzlabojusies romu bērnu līdzdalība agrīnajā pirmsskolas izglītībā, paaugstinājies romu nodarbinātības līmenis, un dalībvalstis ir paplašinājušas pasākumus mājokļu, veselības un sociālās aizsardzības jomā. Šajā periodā ar ES finansējumu tika atbalstītas iekļaujošas valstu reformas un iniciatīvas.

2024. gadā veiktais romu apsekojums liecina par uzlabojumiem 10 rādītājos no tiem 16 rādītājiem, kurus izmanto ES stratēģiskā satvara romu jautājumos uzraudzībai. Piemēram, šķiet, ka lielākā daļa ES stratēģiskā satvara romu jautājumos ar nodarbinātību saistīto mērķrādītāju līdz 2030. gadam būs sasniegti. Tomēr joprojām ir jāpieliek ievērojamas pūles, lai sasniegtu visus mērķrādītājus, arī konsekventāk nosakot valstu mērķrādītājus. Īstermiņa finansējums, nevienmērīgas uzraudzības sistēmas un ierobežota koordinācija starp pārvaldības līmeņiem joprojām mazina romu līdztiesības un iekļaušanas politikas efektivitāti un ilgtspēju.

Nākamie gadi būs izšķiroši. Cīņai pret antičigānismu un turpmākam progresam romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jomā būs vajadzīga ilgstoša politiska apņemšanās, efektīvas sistēmiskas reformas, spēcīgākas institucionālās spējas, integrēta starpnozaru politikas pieeja un paredzamas ilgtermiņa investīcijas. Būtiska nozīme būs arī efektīvai izpildei un spēcīgai publiskajai vadībai. Nākamā DFS sniegs nozīmīgu iespēju vēl vairāk pastiprināt šos centienus.

Romu līdztiesība, iekļaušana un līdzdalība ir ne tikai balstīta pamattiesībās, bet ir arī Eiropas stratēģiskās prioritātes. Ņemot vērā demogrāfisko lejupslīdi, darbaspēka trūkumu un pieaugošo globālo konkurenci, romu – vienas no Eiropas jaunākajām iedzīvotāju grupām – iekļaušana var veicināt arī ekonomikas noturību. Tuvojoties 2030. gadam, ES stratēģiskajam satvaram romu jautājumos ir jāturpina virzīt šīs prioritātes, vienlaikus veicinot arī Eiropas ilgtermiņa kohēziju un konkurētspēju, kas atspoguļo ES apņemšanos nevienu neatstāt novārtā.

[68] Pieejamas vietnē: https://www.unesco.org/en/articles/unesco-launches-new-programme-address-racism-and-through-education-europe.